

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV VĚD O UMĚNÍ A KULTUŘE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

VIZE JIHOČESKÉHO SOCIALISTICKÉHO ZEMĚDĚLSTVÍ V PLÁNECH
KNV ČESKÉ BUDĚJOVICE V LETECH 1949 - 1958

Vedoucí práce: prof. PhDr. Bohumil Jiroušek, Dr.

Autor práce: Bc. Martina Křížová

Studijní obor: Literárně-historická studia

Ročník: 3.

2017

Anotace

Tato diplomová práce pojednává o záměrech Krajského národního výboru v Českých Budějovicích ohledně plánování zemědělství v Jihočeském kraji v letech 1949 - 1958. Právě fond Krajský národní výbor České Budějovice 1949 - 1958, uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni, určil název a časové vymezení předkládané práce. Neméně důležité jsou však okolnosti, které po komunistickém převratu vedly v roce 1949 k násilné kolektivizaci a k zakládání jednotných zemědělských družstev. Z tohoto důvodu se text věnuje i událostem během druhé světové války a po ní. Násilná kolektivizace zásadně ovlivnila dosavadní způsob zemědělského hospodaření, způsobila ohromné materiální škody, zničila po staletí budovaný vztah rolníků k půdě, zlikvidovala selský stav a konečně fatálně zasáhla do mnoha lidských životů.

Podkladem pro práci se vedle archivních materiálů stala odborná literatura týkající se zemědělství a politické situace. Práce se snaží přiblížit tehdejší představu krajské reprezentace o plánování hospodářství v tomto zemědělském kraji, vizi směřování rozvoje kraje a pokoušet se ji konfrontovat také s dobovou realitou. Práce je rozdělena do pěti kapitol, z nichž ta poslední, nejdůležitější, zahrnuje plány a výsledky zemědělství na jihu Čech ve sledovaném období.

Klíčová slova

Komunistická strana Československa (KSČ), zemědělství, jednotné zemědělské družstvo (JZD), kolektivizace, krajský národní výbor (KNV)

Abstract

This thesis focuses on the plans of the Regional National Committee in České Budějovice regarding planning for agriculture in the South Bohemian Region between the years 1949 and 1958. It was the collection named Krajský národní výbor České Budějovice 1949 – 1958, stored in the State Regional Archive in Třeboň, which set the title and time frame for the presented thesis. The circumstances that led to violent collectivization and to establishing of collective farms after the communist takeover in 1949 are no less important. This is why the thesis covers also some events of the Second World War and after it. Violent collectivization fundamentally affected the existing way of farming, caused enormous material damage, destroyed the relationship between farmers and soil that had been built for centuries, eliminated peasantry and fatally affected many human lives.

The thesis is based not only on archival materials but also on academic literature concerning farming and political situation. The aim of the thesis is to outline the contemporary idea of planning for agriculture in this agricultural region held by regional representation, the vision for regional development and also to attempt to confront it with contemporary reality. The thesis is divided into five chapters. The most important one is the last one which contains the plans and results of agriculture in South Bohemia during the examined period.

Keywords

Communist Party of Czechoslovakia, agriculture, collective farming, collectivization, Regional National Committee

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 28. července 2017

.....

Martina Křížová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu prof. PhDr. Bohumilu Jirouškovi, Dr., za vedení mé práce, odbornou pomoc a cenné připomínky. Velký dík také patří pracovníkům třeboňského archivu.

Obsah

1 Úvod	8
2 Poválečná situace	12
2.1 Společenské proměny	12
2.2 Myšlenkové zdroje a poválečné společenské změny	16
2.3 Košický vládní program	18
2.4 Vize KSČ	19
3 KSČ	21
3.1 Nástup KSČ	21
3.2 Rok 1945 a dvouletý hospodářský plán	22
3.3 Měnová reforma	23
4 Státní správa	24
4.1 Národní výbory	24
4.2 KNV České Budějovice	27
5 Zemědělství v Československu	29
5.1 Zemědělství do roku 1945	29
5.2 Hospodářství ČSR	30
5.3 Zemědělství v letech 1945 - 1960	31
5.3.1 „Kulak je ten, kdo neplní“	34
5.4 Pozemková reforma	37
5.5 Zemědělské družstevnictví	38
5.6 JZD	39
5.7 Pětileté plány	41
6 Vize socialistického zemědělství v jižních Čechách	44
6.1 Plány KNV, vize x realita	44
6.2 JZD	45
6.2.1 Rok 1949	46
6.2.2 Rok 1950	46
6.2.3 Rok 1951	48
6.2.4 Rok 1952	50
6.2.5 Rok 1953	54
6.2.6 Rok 1954	55
6.2.7 Roky 1955 - 1958	57

6.3	10 let vítězného budování jižních Čech	58
7	Závěr	60
8	Seznam pramenů a literatury	63
8.1	Archivní prameny	63
8.2	Prameny vydané	63
8.3	Literatura	63
9	Soupis zkratek	66
10	Obrazové přílohy	68
10.1	Seznam příloh	68

1 Úvod

Zemědělské družstevnictví prodělalo za svou více než stoletou existenci fáze rozmachu a prosperity, nahrazené léty útlumu, a dokonce i pokusů o likvidaci v druhé polovině 20. století. V současnosti se zemědělská družstva netěší v širší české veřejnosti velké důvěře a často jsou chápána jako pohrobek komunistické nadvlády.¹

Základy nového poválečného politického řádu přednesl Košický vládní program, jenž v podstatě zpracovala komunistická strana, která byla ve vládě silně zastoupena: z 25 členů vlády jich sedm bylo členy komunistické strany a mezi nejméně třemi dalšími jejich stoupenci stál i sociálně demokratický předseda vlády Zdeněk Fierlinger. Komunisté stejně jako v jiných státech obsadili klíčová ministerstva a významné postavení ministra zemědělství.² Nová vláda vyzývala všechny zemědělce bez rozdílu pohlaví či věku, aby využili veškerou možnou a vhodnou půdu k obdělání.³ První poválečná vláda přenesla zásobování národa a státu na zemědělce, na jejichž povinných dodávkách záviselo, jak státní a veřejné orgány zajistí výživu obyvatel ve městě.⁴

Ve všech zemích středovýchodní Evropy, včetně Československa, jež se po druhé světové válce dostaly do sféry vlivu Sovětského svazu, se vývoj zemědělství podobal, navíc se všechny tyto země nevyhnuly rozsáhlé pozemkové reformě, více či méně úspěšné, nasměrované proti Němcům⁵, zrádcům a kolaborantům a provedené do konce 40. let komunistickými vládami, které zde získaly absolutní moc. Právě v tu dobu se ve všech těchto zemích začal uplatňovat „centrálně administrativně systém řízení“, jehož jádrem se v oblasti zemědělství stala kolektivizace.⁶ Termínem kolektivizace (v ČSR se pro kolektivizaci podle sovětského způsobu vžil výraz združstevňování)⁷ v Československu se chápe dění na venkově v 50. letech, přesně v

¹ Lubomír SLEZÁK, *Úspěchy a prohry zemědělského družstevnictví*, in: Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století, sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15. - 16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 7/2002, s. 9. (dále jako L. SLEZÁK, *Zemědělské družstevnictví*)

² Jaroslav CUHRA - Jiří ELLINGER - Adéla GJURIČOVÁ - Vít SMETANA, *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý, od roku 1918*, Praha 2006, s. 160. (dále jako J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*)

³ *Košický vládní program*, Praha 1974, s. 29.

⁴ Tamtéž, s. 30.

⁵ Samozřejmě s výjimkou NDR.

⁶ Jana BUREŠOVÁ, *Združstevňování nebo kolektivizace zemědělství po roce 1948?*, in: Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století, sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15. - 16. května 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám, Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 7/2002 s. 223.; Karel JECH, *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*, Praha 2008, s. 48. (dále jako K. JECH, *Kolektivizace*)

⁷ Jiří URBAN, *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha 2010, s. 242-243. (dále jako J. URBAN, *Venkov*)

letech 1949 - 1960, od února 1949, kdy byl přijat *Zákon o JZD*, do roku 1960, kdy hrubá zemědělská výroba dosáhla v Československu nejvyššího předválečného stupně a lehce jej přesáhla. Vláda hlásala, že je třeba socializovat vesnici a zemědělství. Zakládání výrobních zemědělských družstev, v Československu zvanými Jednotná zemědělská družstva, mělo pomoci združstevňování zemědělství.⁸

V letech 1951 - 1952 se vystupňovala všeobecná nespokojenost s akutním nedostatkem (především) průmyslových výrobků. Chybělo zboží denní spotřeby, místo lehkého spotřebního průmyslu se rozvíjel těžký průmysl, mimo jiné pro potřeby armády. Vyhlášením peněžní reformy začátkem června 1953 se chtěla komunistická strana zbavit důsledků své ekonomické politiky.⁹

Období od konce druhé světové války do konce 60. let se považuje za „*dramatickou dobu*“, ve které léta nadějí střídalo zklamání, rozpory a kompromisy.¹⁰ Jižní Čechy byly využívány ve výstavbě například vodních elektráren (začala se stavět vodní přehrada na Lipně, která měla ročně vyrobit 145 miliónů kWh), v Českých Budějovicích vystřídaly tramvaje ekonomičtější a rychlejší trolejbusy a bytová krize¹¹ se řešila výstavbou nových domů na Pražském předměstí.¹²

Jaká tedy byla situace v Československu po druhé světové válce a jak ovlivnila obyvatelstvo? Čemu byli nejen českoslovenští rolníci vystaveni a jakou roli hráli v kolektivizaci? A jaké vize a plány měl Krajský národní výbor v Českých Budějovicích v padesátých letech dvacátého století? Na tyto otázky se pokusí odpovědět předkládaná práce.

* * *

Cenným a zásadním pramenem se pro mě staly fondy uložené ve Státním oblastním archivu v Třeboni. Jako první zmíním *Krajský národní výbor České Budějovice (1850) 1949 - 1958 (1963)*¹³, jeden z kmenových fondů treboňského

⁸ Jana BUREŠOVÁ, *Kolektivizace jako destrukční proces v životě venkova*, in: P. BLAŽEK - M. KUBÁLEK (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a střeoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 109-110. (dále jako J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace*)

⁹ Karel KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu 1953 - 1957 a 1968 - 1975*, Praha 1993, s. 14. (dále K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*)

¹⁰ Lenka KALINOVÁ, *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945 - 1969*, Praha 2007, s. 15. (dále L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*)

¹¹ Nárůst bytové výstavby v Československu trval jen mezi léty 1955 - 1962. Převzato z: K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 38.

¹² Jan SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989: když se psalo, co se smělo*, České Budějovice 2006, s. 9, 13. (dále jako J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*)

¹³ Dále jako KNV ČB 1949 - 1958.

archivu, jehož celkový rozsah činí bezmála 154 bm,¹⁴ datoval a dal název této diplomové práci. Druhý fond, nazvaný *KSČ - JKV České Budějovice (1928) 1945 - 1990*¹⁵, obsahující písemnosti z působnosti nejvyššího aparátu KSČ na území jižních Čech, má metráž 90 bm.¹⁶ Krajský výbor Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích a později Jihočeský krajský výbor Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích byl ve sledovaných letech nejvrcholnějším stranickým orgánem Českobudějovického kraje. V souvislosti s čelním postavením KSČ ve státě hrál samozřejmě i významnou roli v hospodářské a státní správě.¹⁷

* * *

V posledních dvaceti letech vyšla celá řada prací a studií, které se věnovaly zemědělské problematice tohoto období. Nejucelenější informace o kolektivizaci zemědělství podává Karel Jech v publikaci *Soumrak selského stavu* a v její rozšířené verzi *Kolektivizace a vyhnání sedláků z půdy*. Jeho kolektivní monografie *Akce "K". Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty* ve spolupráci s Petrem Blažkem a Michalem Kubálkem přináší kromě kolektivizace venkova v Československu i regionální studie (pro místní poměry je zajímavá především Svobodova studie o perzekuci kulaků na Jindřichohradecku). Historikové Petr Blažek a Michal Kubálek se podíleli na vzniku sborníku *Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a střeoevropské souvislosti*, ve kterém je zachycena kolektivizace z více úhlů. Nápomocny mi byly taktéž i sborníky Slovákého muzea *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století* a *Zemědělství na rozcestí*.

Zájemcům o další bádání z oblasti zemědělství v 50. letech na jihu Čechu doporučuji následující regionální periodika, uložená v Jihočeské vědecké knihovně v Českých Budějovicích. Část periodik v průběhu sledovaného období změnila vydavatele a název, proto uvádím oba.¹⁸ Přibližně polovinu časopisů vydával Jednotný svaz českých zemědělců, at' už jeho okresní výbor, okresní sekretariát či okresní sdružení. Jedná se například o: *Jiskra: zemědělské noviny Českokrumlouska*. Český Krumlov: okresní sdružení JSČZ (1951 - 1953). Změna vydavatele: ONV Český Krumlov (1952 - 1958), *Kaplicko v pětiletce: vesnické noviny*. Kaplice:

¹⁴ Jan MACH - Laděna PLUCAROVÁ, *Rok 1953 a prameny ve Státním oblastním archivu v Třeboni*, in: J. PETRÁŠ - L. SVOBODA (eds.), *Osm let po válce: rok 1953 v Československu*, Praha, České Budějovice 2014, s. 247.

¹⁵ Dále jako KSČ - JKV ČB 1945 - 1990.

¹⁶ Tamtéž, s. 248.

¹⁷ Jan MACH, *KSČ - JKV ČB 1945 - 1990*, Úvod k inventáři, Třeboň: Státní oblastní archiv v Třeboni, 2004, s. 3.

¹⁸ Léta uvedená v závorce za názvy udávají dostupné ročníky v českobudějovické knihovně.

Okresní sekretariát JSČZ (1951). Změna vydavatele: Kaplice: ONV (1952 - 1954). Od r. 1955 změna názvu: *Za socialistickou vesnici Kaplicka*. Kaplice: ONV (1955 - 1956), *Strakonický budovatel*. Strakonice: OV JSČZ (1951 - 1954), *Svobodná vesnice: zemědělské noviny okresu Vodňany*. Vodňany: OV JSČZ (1952 - 1953), *Vesnické noviny táboorského okresu*. Tábor: OV JSČZ (1952 - 1953), *Vesnické noviny Vltavotýnska*. Týn nad Vltavou: OV JSČZ (1951 - 1953), *Za lepší život vesnice: okresu milevského*. Milevsko: OV JSČZ (1952-1953), *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*. Trhové Sviny: JSČZ (1952). Změna vydavatele: Trhové Sviny: ONV: od č. 8 r. 1952 (1955), *Život naší vesnice: na cestě budování k socialismu*. Prachatice: OV JSČZ (1951). Změna vydavatele: Prachatice: ONV (1952 - 1955), *Život naší vesnice: na cestě budování k socialismu*. Prachatice: OV JSČZ (1951). Změna vydavatele: Prachatice: ONV (1952 - 1955).

Dále uvádím periodika publikovaná okresním národním výborem města, kde vycházela, týká se tisku: *Dnešní Šumava*.¹⁹Vimperk: Rada ONV ve Vimperku (1958). Vimperk: Rada ONV (1958), *Třeboňsko v budování: okresní zemědělské noviny*. Třeboň: ONV (1951 - 1953, 1955), *Za lepší život: zemědělské noviny Písecka*. Písek: ONV (1952 - 1954), *Život a práce Jindřichohradecka*. Jindřichův Hradec: ONV (1951, 1955), *Život vesnice: noviny zemědělců soběslavského okresu*. Soběslav: ONV (1952 - 1953). Dále sem patří *Rolnické noviny českobudějovického okresu*. České Budějovice: JNV (1951-1952) a *Technický jih: list pro hospodářské zájmy českého jihu*. České Budějovice: Technicko-hospodářská Jednota (1949).

¹⁹ *Vimperská pravda*. Vimperk: OKZVV. Podnázev: *bleskovka* (1951 - 1954). Změna vydavatele: Vimperk: OV JSČZ: r. 1951 - č. 3 r. 1952. Změna vydavatele: Vimperk: ONV: od č. 4 r. 1952-. Od r. 1957 jako *Dnešní Šumava*.

2 Poválečná situace

2.1 Společenské proměny

Druhá světová válka změnila kromě politické mapy Evropy i velmocenské vztahy. Do té doby dominantní státy byly buď poraženy (Německo a Itálie), nebo vyčerpány do takové míry, že již nemohly nadále plnit svou funkci (Francie a Velká Británie). Evropskou politiku ovládly dvě nové velmoci - Sovětský svaz a Spojené státy americké, kterým se podařilo jejich nejdůležitější společný záměr porazit Německo, a tak se po jeho splnění orientovaly na rozšiřování svého vlivu, čímž se zrodily dva protikladné bloky - východní a západní. Poválečný příklon k levici v Evropě nahrával komunistům v Československu, kterým se dařilo „vnutit veřejnosti mýtus“, že jsou nejsilnější a nejdůležitější odbojovou organizací.²⁰

Po komunistickém převratu v Československu se prosazovaly rozmanité způsoby, jak si „podrobit“ obyvatelstvo. Výjimečný nebyl nátlak vůči zbytkům majetných tříd a středním vrstvám nebo ovlivňování ostatních obyvatel po sociální či ideologické stránce. Povaha tohoto období dávala možnost naklonit si a získat jeho část díky vidině slíbených sociálních jistot i za cenu omezování demokratických svobod. Sociální bezpečí není neměnné a rozhodně do něj nemůžeme zařadit pouze záruku zaměstnání a uspokojování základních životních potřeb. Později se však ukázalo, že nabízené sociální jistoty jsou mizerné.²¹

Z toho důvodu, že sociální dějiny podléhaly politickým a ekonomickým situacím a okolnostem a samozřejmě také zvyklostem daných států, se v jednotlivých zemích zformovaly různé sociální systémy, jejichž primárním rysem byla role státu a sociálních institucí, které zabezpečovaly předpoklady sociálního zabezpečení obyvatel a sociální pospolitost společnosti. Ne náhodou již od konce devatenáctého století konzervativní strany a vlády zaváděly některé poměrně pokrokové prvky sociálních systémů, jako například zákony o sociálním pojištění, školství a zdravotnictví.²²

Po převratu v roce 1948 došlo v Československu ke zrušení samosprávných institucí, jež kontrolovaly sociální pojištění, životní prostředí, kvalitu služeb či zboží, a k zestátnění důležitých sociálních systémů, například penzijních. Přesto měli na činnost jednotlivých sociálních systémů nesporný vliv jejich aktéři – odbory, závodní rady, dělnická hnutí, učitelé, lékaři, sociální, vědečtí, hospodářští a kulturní

²⁰ Martin VOMELA, *Kolektivizace v Československu a její politické motivy*, in: P. BLAŽEK - M. KUBÁLEK (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 119. (dále jako M. VOMELA, *Motivy kolektivizace*)

²¹ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 16.

²² Tamtéž, s. 18-19.

pracovníci. I v „období direktivního řízení“ usilovali o to obcházet příkazy z centra a v místech jejich působnosti zajišťovat odpovídající úroveň příslušných činností. Na nich do značné míry záviselo, nakolik jednotlivé sociální systémy uspokojovaly potřeby občanů a společnosti a jak přes všechna omezení přece jen přispívaly k udržení tradic ekonomicky, sociálně a kulturně vyspělé země.²³

Právě sociální systém považovali komunisté za velmi důležitý, protože sociální stabilizace má nesporný vliv na upevnění politické moci, což se jim nedařilo například na venkově (odborníky). V pojetí sociálního systému se závažnými staly zejména důvody ekonomické krize, kterou zažilo Československo v letech 1953 - 1957. Zavázáním se (ať už dobrovolným či ne) ke zvýšení strojírenské výroby v ČSR a vysoké finanční podpoře výstavby armády v letech 1951 - 1953 se naše ekonomika na přelomu let 1952 a 1953 ocitla v krizi a nemohla dále plnit svou společenskou funkci. Nedostatek pracovních sil pro těžký průmysl a problémy se zásobováním urychlily likvidaci živnostníků, na které měla KSČ beztak spadeno a na něž byla odpovědnost za problémy svalena.²⁴

Sociální výzkum a v jeho sféře sociální politika jsou považovány za významnou část studia moderních dějin, který se týkal evropských zemí v době, kdy po dlouholetém utrpení obyvatelstvo předpokládalo, že po válce bude svět bezpečnější a sociálně spravedlivější. Protože se obdobné domněnky a rizika týkaly i sociálně orientovaného Československa, i jeho sociální program byl podporován mezinárodně uznávanými projekty pro poválečné období. O tom, že v Československu byli sociálně orientovaní dělníci, ale i příslušníci společenských elit, zejména z prostředí vzdělanců, svědčí mimo jiné i fakt, že význační čeští ekonomové, filozofové a umělci, mezi nimi Tomáš Garrigue Masaryk (1850 - 1937), Josef Macek (1887 - 1972) a liberální ekonom Karel Engliš (1880 - 1961), se i teoreticky zabírali sociálními otázkami. Již v době odboje měli čeští politici a odborníci na sociální problémy přichystány nové přístupy na budoucí koaliční partnery, které chtěly přizpůsobit situacím poválečných programů v Československu.²⁵

Brzy po skončení války se do Československa dostávali válkou vyčerpaní lidé, kteří putovali sem domů nebo své nové domovy teprve hledali, jimž bylo třeba umožnit nezbytnou lékařskou pomoc, stravu, šatstvo a mnohdy i dočasné ubytování. Značný pohyb obyvatel nastal ve spojitosti s osidlováním pohraničí, kam do jara 1947 přišlo přes dva miliony osob, jejíž značná část byla bez majetku či kvalifikace, většina reemigrantů náležela k zemědělským dělníkům a pomocným pracovníkům. Vybudování fungující státní správy bylo složité, neboť se jejich

²³ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 19.

²⁴ K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 7.

²⁵ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 19-20.

sociální, vzdělanostní, pracovní a politické (majoritní část se po obdržení přidělené půdy komunistickým ministrem Ďurišem stala voliči komunistické strany) složení lišilo od obyvatelstva ve vnitrozemí. Novým majitelům zemědělské půdy chyběly znalosti a zkušenosti se samostatným hospodařením, často ani neměli s čím hospodařit z důvodu chybějících strojů a dobytku, proto se část z nich (Slováci, Maďaři či lidé z vnitrozemí) vracela (často i s ukradeným inventářem z přidělených domovů) do původních domovů nebo si nacházela více výdělečné zaměstnání v průmyslu či stavebnictví.²⁶ Vysílení mnohaletým válečným konfliktem a nejistota v převratném revolučním přelomu mohou za to, že lidé snáze věřili iluzím. Rozdíl mezi značnými očekáváními a realitou vedl k nespokojenosti, s níž pohlíželi obyvatelé vnitrozemí na pohraničí.²⁷ Komunistický tisk líčil poměry v pohraničí jako veskrze příznivé a prezentoval je jako svou „doménu“, listy ostatních stran (zejména lidovecké listy) hodnotily pohraniční oblasti výlučně jako „problémové zóny“ a poukazovaly na stinné stránky osídlování.²⁸

Především dělnictvo považovalo za záruku nové společnosti hodnoty socialismu. V době hospodářské krize, kdy dělnictvo pocítilo nejhorší dopady kapitalismu, u nich převážilo antikapitalistické myšlení. Za složité vnější a vnitřní situace po roce 1948 vedení KSČ zastávalo „budování socialismu“ podle snadného návodu, a to jako „*boje proti pozůstatkům kapitalismu a proti středním vrstvám, které by „mohly přivodit“ jeho obnovení*“. Zjednodušená interpretace socialismu nepříznivě ovlivnila i sociální politiku.²⁹

Z necelých čtyř milionů zaměstnanců v Československu tvořila milion příslušníků inteligence, jejíž společenská prestiž a životní úroveň se velmi snížila, neboť „*mezi vládnoucími funkcionáři byla rozšířena politická nedůvěra k většině příslušníků inteligence a neúcta ke vzdělání*“. Nejpočetnější skupinu obyvatelstva tvořili dělníci, kteří jako společenská vrstva prodělali v letech 1948 - 1953 největší změnu. Od listopadu 1948 začalo vedení KSČ vytvářet „vlastní, novou inteligenci“ z dělnických řad.³⁰

Po roce 1951 se životní úroveň, která se většině obyvatel zvyšovala, zastavila a v případě některých skupin i poklesla.³¹ Rolníci, stejně jako příslušníci inteligence, se obávali sociální nejistoty, způsobené zemědělskou politikou vládnoucí komunistické strany. Jejich životní úroveň byla nižší než před válkou, což způsobovaly stále vyšší

²⁶ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 68-69.

²⁷ Christiane BRENNER, *Mezi východem a západem: české politické diskurzy 1945 - 1948*, Praha 2015, s. 228. (dále jako CH. BRENNER, *Mezi východem a západem*)

²⁸ Tamtéž, s. 226.

²⁹ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 20.

³⁰ K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 9, 12.

³¹ Tamtéž, s. 11.

výrobní náklady a především systém povinných dodávek zemědělských výrobků, jenž rolníkům nedovoľoval prodej na volném trhu. Navíc vláda záměrně nastavila nízké výkupní ceny zemědělských produktů.³² Prudký nesouhlas a demonstrace proti peněžní reformě donutily komunistickou stranu zmírnit výrobu těžkého a zbrojního průmyslu, podporovat rozvoj zemědělství a služeb a zvýšit výrobu spotřebního zboží, což zapříčinilo snížení cen, růst reálných příjmů a zvýšení životní úrovně obyvatel v letech 1953 - 1955, přesto ale pouze nízký počet domácností srovnal úbytek vyvolaný peněžní reformou. V roce 1956 žilo z důvodu nízkých příjmů 1,5 milionu domácností (převážně zemědělských) na hranici minima nebo pod ní. Opětovná potřeba rychlejšího růstu těžkého průmyslu v roce 1955 překazila přechod k moderní průmyslové společnosti.³³

Preference těžkého průmyslu nebyla v západoevropských zemích po válce už obnovována a místo dřívějšího hutnictví či ocelářství vzkvétala odvětví jako chemický průmysl, výroba automobilů či elektrárenství. Auta vystřídala ve druhé polovině 20. století vlaky; zatímco na konci čtyřicátých let jezdilo v západní Evropě pouze pět milionů osobních aut, o patnáct let později jich bylo už 44 milionů.³⁴ Pro ilustraci přidávám vybavení obyvatel ČSR předměty dlouhodobého trvání v letech 1953 - 1974. Za zmínku stojí údaje o automobilech a obrovské rozšíření televizních přijímačů mezi léty 1953 - 1958. Na jeden předmět připadalo obyvatel:³⁵

	1953	1958	1965	1968	1969	1972	1974
<i>elektrický sporák</i>	102	63	27	25	23	20	19
<i>plynový sporák</i>	46	30	13	10	9	8	7
<i>vysavač</i>	34	18	8	7	7	6	6
<i>pračka</i>	19	7	5	4	4	3	3
<i>chladnička</i>	156	49	11	7	6	5	4
<i>rozhlasový přijímač</i>	5	4	3	3	2	2	2
<i>televizní přijímač</i>	20 479	36	6	5	4	4	3
<i>osobní automobil</i>	-	-	33	23	21	14	11

Tabulka 1: Vybavení obyvatel předměty dlouhodobého trvání

³² K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 12.

³³ Tamtéž, s. 17-24.

³⁴ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 203.

³⁵ K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 88.

2.2 Myšlenkové zdroje a poválečné společenské změny

Na poválečný vývoj československé společnosti působily pronikavé vnější podmínky. V prvních měsících po druhé světové válce ještě spolupracovaly vítězné státy, stejně tak i politické strany v rámci Československa. V této době panovala mezi politickou reprezentací a očekáváním obyvatelstva v základních sociálních a národnostních otázkách revoluce relativní shoda. Tento stav se odrazil v přijetí Košického vládního programu.³⁶ Formování nové politiky bylo propojeno i s velkou přeměnou národnostně-sociálních základů společnosti. Vliv zde měla minimálně trojice okolností, mezi něž můžeme zařadit odsun Němců z ČSR, podobu retribučního soudnictví (vyrovnávání se s kolaborací) a dosavadní stav průmyslu v Československu.³⁷

Národnostní složení ČSR a zvláště národnostní strukturu zemědělského obyvatelstva obrovským způsobem změnilo po druhé světové válce nucené hromadné vysídlení německého obyvatelstva. K roku 1953 bylo odsunuto celkem 2 996 tisíc osob, z nichž převážnou většinu představovali velcí a malí zemědělci, jejichž zabavené vlastnictví bylo určeno zákonným uchazečům české, slovenské či jiné slovanské národnosti³⁸ Podle prezidenta Edvarda Beneše se více než 90 % sudetských Němců prohřešilo tím, že souhlasili s nacistickou nadvládou, čímž podpořili rozbití Československa. Právě kvůli „kolektivní vině“ razil názor, že další koexistence s Němci v jednom státě je nemyslitelná. K záměru odsunutí tří milionů sudetoněmeckých občanů potřeboval Stalinovu pomoc, protože Západ se k tomuto úmyslu stavěl vlažně. Beneš si chtěl naklonit Sovětský svaz tím, že sliboval znárodnit zkonfiskovanou půdu, závody, doly, hutě i banky po Němcích.³⁹ Obava z německé odplaty se stala zásadní součástí politiky v Československu a také důvodem pro silný kontakt se SSSR, který nás měl „chránit“ před německými nároky.⁴⁰

Mezi lety 1945 a 1948 se uvnitř státu proměňovalo sociální hnutí i rozpoložení jednotlivých sociálních skupin a jednání politické reprezentace. Radost z nabyté svobody utlumila odlišné ideje obyvatel a politických a kulturních elit o budoucnosti Československa. Od druhé poloviny roku 1946, kdy rostlo vnější napětí a komunisté zde prosazovali své cíle, se situace v ČSR měnila, což využila komunistická strana, která zvláště po zdárných volbách v květnu 1946 iniciovala s odbory hnutí dělnictva k

³⁶ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 26.

³⁷ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 160.

³⁸ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 31.

³⁹ Jacques RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*, Praha 2002, s. 171. (dále jako J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa*)

⁴⁰ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 157.

uspíšení společenských změn k dosažení naprosté nadvlády ve státě.⁴¹ Komunistická strana prezentovala veřejnosti zabránění pohraničí jako povedený zákrok. Pohraničí, oblast svého vlivu, považovala za laboratoř, za něco nového a průkopnického.⁴²

Část starších historických studií pokládala léta 1945 - 1948 za období, v němž ještě nebyla vytyčena nastávající povaha režimu. Novější práce upozorňují na to, že vnější a vnitřní okolnosti, politická situace a názory obyvatelstva po druhé světové válce daly možnost provést systémové změny, jež šly ovšem dál, než první program na poválečnou dobu očekával. Tyto procesy byly uskutečnitelné díky silnému postavení komunistické strany v zemi a tím, že Československo spadalo do sovětské sféry vlivu.⁴³

Brzy po druhé světové válce (a zvláště od roku 1946) řídila komunistická strana nejdůležitější oblasti hospodářského a společenského života, díky čemuž mohla snáze ovlivňovat obyvatele. Tyto podmínky jí pomohly krátce po přijetí Košického vládního programu zahájit přípravy k dalším změnám. KSČ pokládala poválečný program za první fázi větších společenských změn.⁴⁴

Zhoršení velmocenských vztahů, oslabení komunistických stran ve Francii a Itálii a odmítnutí Marshallova plánu komunistickou stranou a následně vládou a potažmo Sovětským svazem v roce 1947, „*kdy se zvýšilo napětí i uvnitř země mezi politickými stranami, ve vládě a v celé společnosti*“, ovlivnilo mezinárodní pozici Československa. Komunistická strana ve spolupráci s odbory vyvolávala nátlakové akce, aby napomohla ke znárodnění i menších podniků, další etapě pozemkové reformy, mimořádnému zdanění majetných tříd a upevnění moci odborů v Národní frontě. Tyto požadavky měly vést k dosažení plné moci v Československu. V masových akcích komunisté získávali podporu, „*v tajných volbách do závodních rad a při rozšíření jejího vlivu i v kulturní obci i na úkor ostatních nekomunistických politických stran však byla méně úspěšná*“.⁴⁵

Zděšení nového amerického ministra zahraničí George Marshalla ze zničené Evropy dva roky po válce mělo za následek vznik tzv. Marshallova plánu ve vazbě na Trumanovu doktrínu, která měla vést ke zadržování vlivu Sovětského svazu, programu americké hospodářské pomoci Evropě. USA bylo toho mínění, že právě chudoba a beznaděj plodí radikální nálady, jež nahrávají komunistickým revolucím nebo převratům.⁴⁶

⁴¹ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 26-27.

⁴² CH. BRENNER, *Mezi východem a západem*, s. 226.

⁴³ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 27.

⁴⁴ Tamtéž, s. 27.

⁴⁵ Tamtéž, s. 28.

⁴⁶ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 167.

Košický vládní program bral v potaz nastálou mezinárodní situaci, předešlé úmluvy a dohody prezidenta Beneše s americkými, britskými a sovětskými představiteli ohledně „*obnovení předválečných hranic Československa a řešení problémů německého obyvatelstva*“. Program vymezil nová pravidla mezinárodního postavení a poválečné uspořádání republiky po národnostní, politické a hospodářské stránce. Taktéž zaručoval sociální změny, které by měly vést ke zvýšení sociálních jistot obyvatelstva a přerozdělení zkonfiskovaného majetku zrádců a kolaborantů ve prospěch malých rolníků a bezzemků. Zkonfiskovanou zemědělskou půdu přiděloval Národní pozemkový fond za pomoci národních výborů a rolnických komisí malým a středním rolníkům a zemědělským dělníkům. A v neposlední řadě připustil, aby se už brzy po válce začalo připravovat znárodnění.⁴⁷

2.3 Košický vládní program

První poválečný vládní program byl přijat dne 5. dubna 1945 na první schůzi nové československé vlády v osvobozených Košicích. Program vymezoval hlavní úkoly pro nejbližší období.⁴⁸ Bylo stanoveno, že náš stát bude charakterizován lidovou demokracií, jež zajistí *základní politické, hospodářské a sociální změny*. Záležitosti státní správy řešila V. kapitola, v níž se doslovně uvádí: „*Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu, tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opírat. Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zrušují. Pro prozatímní správu obcí a okresů s většinou státně nespolehlivého, neslovanského obyvatelstva budou určeny správní funkce. Osvobozený lid vyšle do národních výborů své nejlepší představitele, nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečně vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení. Zároveň však bude lid a vláda bedlivě střežit, aby se do národních výborů nevetřely živly, které spolupracovaly s okupanty, podporovaly zrádce a ve službách nepřítelů si získaly mrzké osobní výhody*“.⁴⁹

⁴⁷ L. KALINOVÁ, *Společenské proměny v letech 1945 - 1969*, s. 52-53.

⁴⁸ Karel SCHELLE, *Vývoj veřejné správy v letech 1848 - 1990*, Praha 2005, s. 365. (dále jako K. SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*)

⁴⁹ *Košický vládní program*, s. 13-14.

Na „zjednodušení“ politického života měl Beneš stejný názor jako komunisté. Shodli se na zrušení pravicových stran, jež podle nich kolaborovaly, což se týkalo agrární strany, národní demokracie, živnostenské strany a slovenských lidovců. V českých zemích se zachovaly pouze čtyři politické strany: komunistická strana, strana sociálně-demokratická, národně socialistická strana a česká strana lidová.⁵⁰

Vláda v Košickém vládním programu připomíná, že v dobách okupace museli zemědělci bez adekvátní náhrady odevzdávat svou úrodu nepříteli. Zato nyní, v osvobozené republice, je jejich „svatou povinností“ uživit vlastní národ a armádu, bojující za osvobození země. Vláda proto *po dohodě s kompetentními rolnickými orgány určí nové pevné normy na povinné dodávky zemědělských výrobků za pevné ceny, na něž budou mít vliv velikost hospodářství, půdní výměra a kvalita zemědělských usedlostí, aby mohl stát zásobit levnými potravinami armádu, dělnictvo a další městské pracující obyvatele. Po vyplnění těchto minimálních povinností vůči svému národu a státu si bude moci každý zemědělec volně nakládat s přebytky své výroby v rámci stanovených cen.* Navíc vláda vyměřila pevné ceny na normované příděly nejdůležitějších potravin, které si mohl každý pořídit svobodným nákupem na volném trhu.⁵¹

2.4 Vize KSČ

Nová vláda se v Košickém programu zavázala ke znovuoživení všeho, co bylo válkou zničeno, pomoc měl poskytnout i spojenecký Sovětský svaz. Vláda plánovala uvést na osvobozeném území do chodu všechny zastavené podniky a přizpůsobit jejich výrobu potřebám dosud neukončené války a zásobám surovin, opravit budovy a stroje v poškozených podnicích, co nejrychleji zprovoznit zdroje energie, mezi něž patří elektrárny, plynárny, vodárny, dále obnovit poštovní, telegrafní, telefonní a rádiové spojení, vybudovat dálkovou i místní dopravu, zrekonstruovat veřejné budovy, vojenské ubytovny, úřady, školy a nemocnice, pomáhat vesnickým i městským rolníkům, domkářům, živnostníkům a dělníkům s opravou či znovuvýstavbou zničených domů či hospodářských budov přidělením stavebních hmot a poskytnutím levných úvěrů a peněžních podpor.⁵²

V listopadu 1945 se po měsících úsilí o zekonomičtění zemědělství vrhli komunisté na řešení situace, jak „ulehčit a zpříjemnit“ lidem práci (jako například biografy, které se po krátkodobém provozu rušily, když pominula jejich „novost“ a lidé

⁵⁰ J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 172-173.

⁵¹ *Košický vládní program*, s. 29-30.

⁵² Tamtéž, s. 26-28.

je přestali navštěvovat).⁵³ Proto byla pozornost věnována zdokonalování strojů, nářadí i staveb a zemědělcům byly poskytovány levné úvěry určené k následnému nákupu traktoru. Právě mechanizace byla válkou nejvíce poškozena. Komunisté opět připomínají, že si malí ani střední rolníci před *mnichovskou katastrofou* nemohli poříditi nejnnutnější strojní zařízení, jež by jim usnadnilo práci.⁵⁴

---

⁵³ Josef PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*, Praha 2011, s. 636. (dále jako J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*)

⁵⁴ SOA v Třeboni, *KSČ - JKV České Budějovice (1928) 1945 - 1990*, inv. č. 81, sign. I/C/7c/12, fasc. 698, brožurka Rok práce pro zemědělce, s. 19.

3 KSČ

3.1 Nástup KSČ

Přijetím Košického vládního programu přistoupily všechny politické strany k plánovanému přechodu k socialismu. Komunisté usilovali o vítězství svého výkladu vládního programu, čehož se chtěli domoci opanováním státního aparátu, organizováním nátlaku na dělnické třídy a chtěli se stát nejsilnější stranou v Národní frontě díky „socialistickému bloku“, koaliční alianci komunistické strany se socialisty.⁵⁵ Princip Národní fronty legalizoval pouze šest velkých politických stran, mezi něž patřila KSČ, lidová strana, sociálně demokratická, národně socialistická a na Slovensku KSS a Demokratická strana (dvě později založené slovenské strany byly okrajové), jež měly být koaliční, nebylo tedy možné přejít do opozice.⁵⁶

Třetí republika (1945 - 1948), jinak také obnovené Československo, se na rozdíl od ostatních států hlásila k předválečné tradici. Navíc si troufala zformovat vlastní politický systém za pomoci silného Sovětského svazu a spoléhala na svou roli „mostu“ mezi Východem a Západem. O možnosti, že mocnosti po „mostu“ netouží, se nahlas moc nehovořilo.⁵⁷ Nové sociálně-politické uspořádání, lidově demokratický systém, který zavedl Sovětský svaz do svých vazalských států, omezil volné politické soutěže vyřazením pravicových politických stran kvůli všeobecnému prohlášení o jejich „odpovědnosti za fašistické a nacistické politické úspěchy“. Režim se otevřeně přiklonil k socializaci, především ke znárodnování průmyslu.⁵⁸

Na území Jihočeského kraje vstoupilo do KSČ během prvního týdne po převratu na konci února 1948 na osm tisíc nových lidí. Počet členů se před volbami v květnu 1948 v kraji dokonce ztrojnásobil na 74 tisíc.⁵⁹ Předvolební kampaň květnových parlamentních voleb v roce 1948 se odehrávala ještě před únorovým převratem. Volby na principu jednotné kandidátky Národní fronty setrvaly po celou dobu čtyřicetiletého fungování komunistické strany. Lidé nevolili jednotlivé politické strany, mohli pouze souhlasit či nesouhlasit s navrženým kandidátem. Ke zvolení postačoval poloviční počet hlasů, takže téměř neexistovala možnost jeho nezvolení.⁶⁰ Jednotnou kandidátku volilo 30. května 1948 v Jihočeském kraji skoro 241 tisíc voličů, což je 90,5 %, zbylých 25 tisíc (jen 9,5 %) odevzdalo bílý lístek. Většina lidí

⁵⁵ J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 192.

⁵⁶ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 160.

⁵⁷ Tamtéž, s. 159.

⁵⁸ Tamtéž, s. 157.

⁵⁹ J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 4.

⁶⁰ Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti 1948 - 1960*, Praha 2012, s. 52. (dále jako K. KAPLAN, *Proměny společnosti*)

byla pro Národní frontu, což dokazuje situaci, že ve 122 obcích v kraji (v Českých Budějovicích se tak stalo v Kněžských Dvorech a Vidově) nebyl odevzdán ani jeden bílý lístek.⁶¹

Po převzetí moci v únoru 1948 schválila vláda a parlament systém opatření zahrnutých v návrzích šesti tzv. Ďurišových zákonů z roku 1946 a v Hradeckém programu z roku 1947. V první řadě se jednalo o nové přiděly půd z konfiskovaných velkostatků a o jejich slibované zaknihování či o dotované přiděly traktorů. Tyto požadavky považovali za výhodné všichni zemědělci, čímž se objasňuje, proč tolik bezzemků a rolníků podporovalo komunistickou stranu i po únorovém převratu, kdy se její zemědělská politika začala odchylovat od původních záměrů.⁶²

3.2 Rok 1945 a dvouletý hospodářský plán

Pár dní po skončení druhé světové války, 11. května 1945, se stal ministrem zemědělství komunista Julius Ďuriš. Ministerstvo ihned provedlo nejnnutnější kroky k obstarání běžných zemědělských prací, čemuž předcházelo propouštění nechtěných osob z vedení. Koncem května ministr spolu se zástupci čtyř politických stran nahradili rozpuštěný Svaz zemědělství a lesnictví přípravným výborem *Jednotného svazu českých zemědělců*.⁶³ Komunistická strana si v roce 1945 vytkla dva úkoly, jimiž se stalo znárodnění průmyslu a peněžnictví a realizace pozemkové reformy. Znárodněním se přesunulo více než 60 % československého průmyslu do držby státu, čímž byl položen základ socialistického sektoru. Konfiskaci půdy uskutečňovaly národní výbory a jejich rolnické komise, jejichž členy byli chudí rolníci a bezzemci.⁶⁴

Komunisté už od jara 1945 obsazovali vedoucí pozice na rozhodujících místech - na ministerstvech vnitra a zemědělství a v parlamentních volbách v květnu 1946 dosáhli zřetelně nejvíce hlasů venkovského obyvatelstva v českých zemích.⁶⁵ Získali přes 40 % hlasů (daleko za nimi byli národní socialisté s 25 %, lidovci se 16 % a sociální demokraté s 15 %)⁶⁶, nicméně v čerstvě osídleném pohraničí jim dalo svůj hlas 60 až 70 % voličů. Na Slovensku dopadli komunisté přesně opačně, většinu hlasů dostala Demokratická strana, jež si za to vysloužila likvidaci po únoru 1948.⁶⁷

⁶¹ J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 7.

⁶² J. URBAN, *Venkov*, s. 12-13.

⁶³ SOA Třeboň, *KSC - JKV ČB 1945 - 1990*, inv. č. 81, sign. I/C/7c/12, fasc. 698, brožurka Rok práce pro zemědělce, s. 6.

⁶⁴ Zdeněk VERGNER, *Národní hospodářství v ČSR v letech 1945 - 1960*, Praha 1960, s. 14. (dále jako Z. VERGNER, *Hospodářství*)

⁶⁵ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 47.

⁶⁶ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 630.

⁶⁷ Jiří PERNES, *Politické a sociální předpoklady kolektivizace zemědělství v Československu*, in: P. BLAŽEK - M. KUBÁLEK (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 81.

3.3 Měnová reforma

Že lidé pocítili nestabilitu československé měny už v roce 1952, dokazuje novinový článek, jehož autorem je soudruh Wortner. Wortner si stěžuje na to, že si lidé nakupují i to, co nepotřebují, a popisuje, jak viděl minulý týden paní, která si kupovala dvě rádia a šest vzduchovek, protože prý „naše koruna praskne“.⁶⁸ Po oddálení výplatních lhůt mezd a důchodů se začalo o uvolnění vázaného trhu a chystané měnové reformě více mluvit po 18. květnu 1953, což zvýšilo poptávku po průmyslových výrobcích, později po textilu či cukru. Banky dostaly příkaz poskytovat i nadále úvěry. Přestože byl cenový vzestup na vázaném trhu minimální, ceny na volném trhu stoupaly.⁶⁹ A šeptanda pracovala na plné obrátky.

Nehospodárné a iracionální hospodaření (likvidace živnostníků, zásahy proti venkovu a zemědělství apod.) komunistické strany přivedlo Československo na pokraj krachu, ze kterého se chtělo vymanit měnovou reformou,⁷⁰ která nakonec přinesla státu 14 miliard korun. A to vše pod záminkou, že se jedná o zásah proti „třídnímu nepříteli“. Reforma, vyhlášená navzdory předchozím prezidentovým ujištěním, že v žádném případě nehrozí, cíleně znehodnocovala stále rostoucí úspory obyvatelstva - důsledek nedostatečného zásobování.⁷¹ Obyvatelé měli možnost vyměnit si maximálně 300 Kčs starých peněz v poměru 5 : 1 a zbytek hotovosti v poměru 50: 1.⁷² Samostatní hospodáři a vesničtí boháči museli měnit peníze v ještě nevýhodnějším kursu 50 : 1, což se mimochodem týkalo i pro částku vyšší než oněch 300 Kč všech ostatních. Jeden metrický cent pšenice tehdy rolník vykoupil za 360 ve starých korunách, žito za 320 Kč, 1 kg hovězího za 6 až 17 Kč, vepřového za 32 Kč a 1 kg másla za 74 Kč. Na volném trhu (bez potravinových lístků) měl 1 kg pšeničné mouky cenu 38 Kč, chléb 16 Kč, hovězí maso 200 Kč, vepřové 260 Kč, máslo 450 Kč a cukr 140 Kč.⁷³

⁶⁸ *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*, JSČZ Trhové Sviny, ročník II., číslo 3., 21. ledna 1952.

⁶⁹ Zdeněk JIRÁSEK - Jaroslav ŠŮLA, *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50 : 1*, Praha 1992, s. 9-15, 49. (dále jako Z. JIRÁSEK - J. ŠŮLA, *Peněžní loupež*)

⁷⁰ Tamtéž, s. 9-14.

⁷¹ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 213.

⁷² Z. JIRÁSEK - J. ŠŮLA, *Peněžní loupež*, s. 87.

⁷³ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 671.

4 Státní správa

4.1 Národní výbory

Počátek národních výborů se datuje do období nacistické okupace, kdy vznikaly ilegálně následkem nekompromisní politiky Komunistické strany Československa. Jádrem poválečného budování národních výborů se stal Košický vládní program, jenž požadoval „*demokratizaci a zlidovění veškeré veřejné správy*“.⁷⁴ Po druhé světové válce se proměnil způsob místní správy, která měla základ ve zřízení národních výborů.⁷⁵ Zemské národní výbory, které fungovaly v letech 1945 - 1948, se v podstatě staly jedinými místními orgány státní moci a správy.⁷⁶ Vydáním zákona o krajském zřízení a zasazením národních výborů do československé ústavy roku 1948 začala nová etapa fungování národních výborů.⁷⁷ Ústava 9. května určila „*ústavně právní základ k jednotnému správnímu rozdělení země*“ a zformovala třístupňový systém krajských, okresních a místních národních výborů. Zákon o krajském zřízení z 21. prosince 1948 určil vznik 19 krajů, třináct v českých zemích, šest na Slovensku.⁷⁸

Krajské národní výbory spadaly pod ministerstvo vnitra, od roku 1953 byly podřízeny vládě, respektive příslušným resortním ministrům, v případě neplnění úkolů hrozilo jejich radě rozpuštění, o kterém rozhodovala taktéž vláda. Zákon vytyčil detailně pravomoci kompetence jednotlivých orgánů krajských národních výborů, tj. plenárního zasedání a jeho výkonných složek, předsedy, rady, referentů a komise coby poradního orgánu. Plénium jakožto nejvyšší a rozhodující orgán stanovovalo politiku KNV a řešilo nezbytné směry činnosti. Rada, jež byla tvořena předsedou, jeho náměstkou a referenty, prováděla usnesení plenárního zasedání zásadně pomocí příslušných referátů.⁷⁹

Práce KNV se zajišťovaly v referátech, které byly ustavovány postupně na základě zvláštních předpisů. U KNV bylo ustanoveno jedenáct referátů, které přebraly jednotlivé úseky státní správy pro: I. všeobecné vnitřní věci, II. plánovací, III. bezpečnostní, IV. školství, osvětu a tělesnou výchovu, V. práce a sociální péče, VI. zdravotní, VII. finanční, VIII. hospodářský, IX. zemědělský, X. vnitřní obchod,

⁷⁴ Bohuslav POZNÍČEK, *Krajský národní výbor České Budějovice (1850) 1949 - 1958 (1963), díl I., Úvod k inventáři*, Třeboň: Státní oblastní archiv v Třeboni, 1980, s. 4. (dále jako B. POZNÍČEK, *Úvod k inventáři*)

⁷⁵ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 160.

⁷⁶ K. SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 366.

⁷⁷ Tamtéž, s. 377.

⁷⁸ B. POZNÍČEK, *Úvod k inventáři*, s. 4

⁷⁹ K. SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 377.

XI. technický.⁸⁰

Rady krajských národních výborů zasedávaly nejméně čtyřikrát do roka. Národní výbory konzultovaly na svých zasedáních rozmanité místní a celostátní otázky, zejména usnesení vlády, dohlížely nejen na činnost svých výkonných orgánů, členů a komisí, ale taktéž na chod národních výborů nižších stupňů.⁸¹

Koncem roku 1948, kdy zanikly Česká a Moravskoslezská země, se jejich majetek, zaměstnanci i příslušné kompetence přesunuli na určené krajské národní výbory. 28. prosince téhož roku se zřídily čtyři referáty KNV a vyšlo nařízení, jež řešilo zásady přesunu některých pravomocí z ústředních orgánů na národní výbory.⁸²

Protože ústava z 9. května 1948 určila vývoj národních výborů i v následujících 50. letech, přesouvaly se postupně kompetence některých zrušených úřadů na krajské národní výbory. Taktéž části kompetencí obchodních a živnostenských (průmyslových) komor, zrušených k 1. lednu 1949, byly přeneseny na KNV.⁸³ Ústava z 9. května určila nové uspořádání krajů a okresů a rovněž vznik KNV. Předem byl určen předseda KNV a Rada KNV.⁸⁴

Krajské národní výbory mohly rovněž měnit hranice obcí, popřípadě je také vytvářely, či úplně rušily.⁸⁵

Podle zákona o národních výborech z roku 1954, kdy byla v ústředních a krajských národních výborech vytvořena správa zemědělská, bylo jejich základním úkolem: *„budovat a upevňovat podle směrnic vlády ve městech i na vesnicích socialistický řád a pečovat všestranně o blaho člověka. Národní výbory se měly starat především o to, aby běžné životní potřeby pracujících byly co nejlépe a co nejplněji uspokojovány. Staraly se o zvyšování kulturní úrovně lidu stálým zlepšováním jeho životních podmínek...“* K zajištění úkolů, týkajících se zemědělství, nařizoval zákon národním výborům, aby dbaly o nepřetržitý rozvoj a zintenzivňování zemědělské výroby, zároveň se staraly o jednotná zemědělská družstva z hospodářského a organizačního hlediska a podporovaly drobné a střední rolníky. Dále měly plnit úkoly v oblasti výkupu zemědělských výrobků.⁸⁶ Jaká však byla dobová realita, je nabíledni.

V roce 1956 nastal přesun některých skupin podniků a zařízení z oblasti zemědělství, školství, kultury a zdravotnictví do přímého vedení KNV. K plánované decentralizaci kompetencí z KNV na národní výbory nižšího stupně však už nedošlo.

⁸⁰ B. POZNÍČEK, *Úvod k inventáři*, s. 5.

⁸¹ K. SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 384.

⁸² Tamtéž, s. 378.

⁸³ Tamtéž, s. 379.

⁸⁴ J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 11.

⁸⁵ K. SCHELLE, *Vývoj veřejné správy*, s. 381.

⁸⁶ Tamtéž, s. 383.

XI. sjezd KSČ, konaný o dva roky později, přispěl díky svým opatřením k upevnění vlivu národních výborů. Nezanedbatelným se roku 1960 stalo snížení počtu krajů a okresů jejich zvětšením, i nadále zůstávala v platnosti trojinstanční soustava národních výborů.⁸⁷

Ve spojitosti s únorem 1948 byl vznik KNV posuzován pozitivně: „*Poprvé ve své historii rozhoduje jihočeský lid o své budoucnosti. Svobodně, bez Schwarzenbergů, Buquoyů, Czerninů a Westenů.*“ Nakolik si mohli Jihočeši sami rozhodovat, by se dalo polemizovat, avšak vytvoření KNV bylo pro město výhodou, neboť se stalo centrem státní správy, což podnítilo jeho další rozvoj.⁸⁸

Poměry v jižních Čechách zásadně změnilo vydání Lex Schwarzenberg, který 10. července 1947 přijalo národní shromáždění. Přestože zákon proti fyzické osobě ani nebyl možný či legální, platí dodnes. Zákon, který bez obvinění z jakékoli zločinu či prohřešku odebral jednomu občanu bez náhrady škody veškerý majetek, je v rozporu s Ústavou. Od roku 1989 se o navrácení majetku snaží vnučka Adolfa Schwarzenberga Elisabeth Pezoldová, nyní se přidává i její syn Adam Pezold.⁸⁹

Schwarzebergové, rod pocházející z Dolních Frank, z území dnešního Německa, přišli do Čech v 17. století za Jana Adolfa I. (1615 - 1683), který se zde mohl roku 1654 právem trvale usadit. Jako první získal rod třeboňské panství o šest let později a postupným rozšířením majetku v jižních Čechách se stali jedním z nejvýznamnějších šlechtických rodů v českých zemích. Roku 1801 se rod rozdělil na větev hlubocko-krumlovskou, primogenituru, které se Lex Schwarzenberg týká, a orlickou, sekundogenituru.⁹⁰ Schwarzenbergové modernizovali zemědělství na svých velkostatech. Jan Adolf II. (1799 - 1888) se zabíral hospodářskou problematikou a brzy slavil úspěch, například v pěstování brambor. Přestože se v českých zemích se šlechtěním brambor započalo v porovnání s ostatními západoevropskými zeměmi až o něco později, zanedlouho se dosáhlo skvělých výsledků: na schwarzenberském panství byly v roce 1877 vypěstovány červené české brambory.⁹¹

Rodové pozemky „osekala“ za knížete Jana již první pozemková reforma (z rozlohy 180 tisíc ha půdy zbylo 55 tisíc ha). Jana, jenž zemřel těsně před druhou světovou válkou, nahradil jeho syn Adolf (1890 - 1950), který i se svým bratrancem Jindřichem (1903 - 1965), kterého adoptoval, odporoval různými způsoby okupaci (např. finanční pomocí na opevnění hranic s Německem). JUDr. Adolf

⁸⁷ B. POZNÍČEK, *Úvod k inventáři*, s. 12.

⁸⁸ J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 11.

⁸⁹ Tereza BLAŽKOVÁ - Lukáš BLAŽEK, *Lex Schwarzenberg - historicko-právní pohled*, Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů, Ústav pro studium totalitních režimů České republiky, 2017, ročník XI, 1, s. 15. (dále jako T. BLAŽKOVÁ - L. BLAŽEK, *Lex Schwarzenberg*)

⁹⁰ Tamtéž, s. 15.

⁹¹ František KUTNAR, *Malé dějiny brambor*, Praha 2005, s. 110.

Schwarzenberg roku 1940 emigroval a jeho majetek byl zabrán téhož roku. Jindřich byl po řadě výslechů gestapem poslán do koncentračního tábora v Buchenwaldu. Po druhé světové válce nebylo Adolfovi ani Jindřichovi uděleno vízum do rodného Československa. Začátkem října 1945 vydal Okresní národní výbor v Českých Budějovicích „*konfiskační vyhlášku, na jejímž základě byla vyhlášena konfiskace veškerého zemědělského majetku Adolfa Schwarzenberga podle zákona č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Mad'arů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa*“. O odvolání proti konfiskaci, který podal Adolf 16. října 1945, nebylo dosud rozhodnuto. Bývalý schwarzenberský majetek převzal roku 1948 stát.⁹²

4.2 KNV České Budějovice

Krajský národní výbor českobudějovického kraje sídlil v Českých Budějovicích. K tomuto kraji náležely okresy České Budějovice - město a okolí, Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Kaplice, Milevsko, Písek, Prachatice, Soběslav, Strakonice, Tábor, Trhové Sviny, Třeboň, Týn nad Vltavou, Vimperk a Vodňany. Krajský národní výbor fungoval od 1. ledna 1949.⁹³ První schůze nově ustanoveného výboru se uskutečnila na radnici hned druhý den, v neděli 2. ledna 1949. Dr. Václav Škoda se stal předsedou, z vlády dorazili ministři Josef Plojhar⁹⁴ a Alois Neuman⁹⁵, za KSČ krajský tajemník Josef Paleček⁹⁶ a další politici. Za tajemníka KNV byl určen Josef Dubský z Prahy. Pro potřeby KNV se z Wilsonova náměstí (dnes Lidická) přesunul Okresní národní výbor (toho času Okresní úřad) do budovy bývalé německé školy v Kněžské ulici. Na konci ledna složili předsedové ONV předsedovi KNV Václavu Škodovi slib.⁹⁷

Přijímání nových pracovníků KNV reálně nezáviselo na normách, bývali zaměstnání podle potřeby, třebaže norma stanovila počet zaměstnanců na 688, pracovalo jich zde v březnu 1949 480, což bylo méně než normovaný počet zaměstnanců KNV, ale normy ani v dalších letech nedosáhl.⁹⁸ Po ročním provozu plánoval KNV z kapacitních důvodů postavit novou budovu, největší a nejvýstavnější ve městě, ale z projektu sešlo, proto se v roce 1952 rekonstruovala Stegmannova

⁹² T. BLAŽKOVÁ - L. BLAŽEK, *Lex Schwarzenberg*, s. 15-26.

⁹³ B. POZNÍČEK, *Úvod k inventáři*, s. 5.

⁹⁴ Josef Plojhar (1902 - 1981), českobudějovický rodák, římskokatolický kněz, jenž od roku 1945 kolaboroval s KSČ.

⁹⁵ Alois Neuman (1901 - 1977), poslední předválečný starosta Českých Budějovic, od roku 1946 předseda MNV v Českých Budějovicích.

⁹⁶ Josef Paleček (1902 - 1965), politik KSČ.

⁹⁷ J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 11.

⁹⁸ Tamtéž, s. 11.

továrna na rohu Wilsonova náměstí a Londýnské a vytvořily se zde kanceláře pro KNV. Mezitím vznikala nová stavba mezi továrnou a původní budovou KNV, která zaplnila prostor mezi oběma tak, že vznikl ucelený blok budoucího velkého KNV.⁹⁹

KNV od roku 1949 vydával každé dva týdny vlastní deník nazvaný Jihočeský kraj, jehož šéfredaktorem se stal tajemník KNV Josef Dubský.

---

⁹⁹ J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 19, 29.

5 Zemědělství v Československu

5.1 Zemědělství do roku 1945

Narízením Košického vládního programu o zrušení a zákazu obnovení v jakékoli formě těch politických stran, které se provinily na zájmech národa a republiky, neměla agrární strana šanci se znovu prosadit. Navíc byla jejím členům zakázána politická činnost i členství v jiných demokratických stranách.¹⁰⁰

Vznik agrární strany z různých zemědělsko-hospodářských spolků se datuje k 80. letům devatenáctého století. Od roku 1897 fungovala pod názvem *Sdružení českých zemědělců*, jejímž čelním představitelem se stal český sedlák Alfons Št'astný z Padařova.¹⁰¹ Před první světovou válkou patřila agrární strana mezi nejsilnější českou stranu, na venkově neměla takřka žádnou konkurenci. Po přejmenování na *Republikánskou stranu československého venkova* roku 1919 přijali o rok později definitivní název *Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu*, i když o ní všichni mluvili a dodnes mluví ve zkrácené podobě jako o *agrární straně*.¹⁰²

Zemědělství v Československu nezažilo po první světové válce větší komplikace, po krátkém období rozmachu ve druhé polovině dvacátých let přišla roku 1928 agrární krize, jíž pak doprovázela mnohaletá krize průmyslová, bankovní, měnová a odbytová. Přestože v Československu neklesla výroba zemědělských výrobků, jejich ceny se hluboko propadly. Velkostatky tento problém řešily mírným ustoupením od pěstování technických plodin, malí výrobci takovou možnost neměli. Státní kroky na odvrácení krize podniknuté agrární stranou utvořením kupříkladu obilního monopolu pomohly spíše statkářským podnikatelům, popřípadě velkým sedlákům, malovýrobčům nikoli. Agrární krize povolovala od poloviny třicátých let, ale trauma v roľnickém obyvatelstvu zůstávalo a později po válce mělo vliv na jejich příklonění doleva.¹⁰³

Na přelomu 20. a 30. let dvacátého století měli agrárníci nad komunisty navrch, nepokládali je za nějakou hrozbu. Jediné, co si agrární strana myslela o KSČ, bylo to, že dokáže oslabit sociální demokracii, čímž by zmírnila moc socialistů ve vládě. Reálným sokem jim byla sociální demokracie. „*Komunisté měli jasno o obou: agrárníci byli fašisté, sociální demokraté pro změnu sociálfašisté*“.¹⁰⁴

Již v minulosti mnozí sedláci (a stejně pak i jejich synové) studovali v kvalitních

¹⁰⁰ *Košický vládní program*, s. 22-23.

¹⁰¹ Alfons Št'astný z Padařova (1831 - 1913), padařovský starosta, poslanec Českého zemského sněmu.

¹⁰² K. JECH, *Kolektivizace*, s. 33.

¹⁰³ Tamtéž, s. 38.

¹⁰⁴ Jaroslav ROKOSKÝ - Jiří URBAN a kol., *František Udržal (1866 - 1938): sedlák a politik*, Praha 2017, s. 145. (dále jako J. ROKOSKÝ - J. URBAN, *František Udržal*)

odborných rolnických školách a kurzech. Zkušenosti poté využívali při šíření nových postupů při pěstování, šlechtění či chovatelství, čímž nabyli mezi ostatními zemědělci autority. Někteří starostové a členové obecních zastupitelstev bývali původně sedláci, po válce se stávali i předsedy či členy národních výborů či funkcionáři Jednotného svazu zemědělců apod.¹⁰⁵

5.2 Hospodářství ČSR

Důsledky hospodářské krize třicátých let ustávaly v Československu pozvolněji než v ostatních průmyslových zemích. Dosažení úrovně průmyslové výroby z roku 1929 nabylo Československo až bezprostředně před Mnichovem. Kvůli vypuknutí krize pocítily zvýšenou nezaměstnanost všechny kategorie zaměstnanců. Většina dělnictva byla odkázána na sociální zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti.¹⁰⁶

Od jara 1948 se kupily stížnosti na nedostatek potravin na vázaném trhu, chybělo především maso a tuky. Na potravinové lístky vystavené na ono období častokrát ani potraviny na trhu nevystačovaly. Stále zužující se nabídka zboží zneklidňovala krom veřejnosti i vládnoucí stranu, která od podzimu téhož roku razila názor, že rolníci schovávají obilí, protože nechtějí plnit kontingenty. Běžnými se stávaly kontroly objektů.¹⁰⁷

Na začátku roku 1949 byly vydány šatenky, nové odběrní lístky na textilní zboží a obuv, které však nesměli dostat ti zemědělci, kteří hospodařili na více než 15 hektarech půdy, ti, kteří nesplnili dodávky v minulém roce, všichni výměnkáři, živnostníci či obchodníci, kteří za výše uvedené museli platit na volném trhu podstatně více. V únoru 1951 komunisté opět zavedli potravinové lístky na mouku, chléb a pečivo a ve druhé polovině roku s navýšením cen některých základních potravin a průmyslového zboží rovněž omezili volný trh s masem a tuky.¹⁰⁸

A jak vlastně hodnotili komunisté vývoj naší země v období od roku 1945 do roku 1960? Publikace, vydaná roku 1960, věnující se 15 budovatelským letům, udává, že *„místo země živořící v područí mezinárodního kapitálu stojí zde svobodný, silný stát, který je rovnocenným partnerem kterékoli zemi světa, jehož síla je znásobena politickou i hospodářskou mocí celého socialistického tábora“*. Dále se chlubí dovršením vývoje socialismu, jenž se stal hlavní příčinou nejen hospodářských, kulturních a sociálních změn ve společnosti.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Karel JECH, *Soumrak selského stavu 1945 - 1960*, Praha 2001, s. 8. (dále jako K. JECH, *Soumrak*)

¹⁰⁶ J. RUPNIK, *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 99.

¹⁰⁷ J. URBAN, *Venkov*, s. 63.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 67, 72.

¹⁰⁹ Z. VERGNER, *Hospodářství*, s. 5.

Komunisté tvrdili, že oproti některým zemím ovlivněným socialismem (SSSR a státy na Balkáně) zažilo československé hospodářství poměrně dlouhodobý kapitalistický vliv. Přestože meziválečné Československo patřilo mezi průmyslově nejvyspělejší země světa, jak uznávají i sami komunisté roku 1960, během uplynulých patnácti let pomohli rozvinout těžký průmysl tak, že i ve zmíněném roce se Československo řadí ve výrobě na jednoho obyvatele mezi hospodářsky nejvyspělejší země světa a předběhlo dokonce i řadu západoevropských kapitalistických států.¹¹⁰

Roku 1958, kdy se zdálo, že se bude ekonomika stále více zhoršovat, bylo přistoupeno k první důležité hospodářské regulaci. Tzv. Rozsypalova ekonomická reforma, nazvaná dle předsedy Státní plánovací komise Kurta Rozsypala, se zbavila předešlého sovětského ekonomického modelu, k němuž Československo přistoupeno v roce 1953. Reforma proběhla postupně v letech 1958 - 1960 ve třech fázích: přeměnou podnikové oblasti, úpravou plánování na centrální a podnikové úrovni a mzdovou reorganizací. Státní úřad plánovací měl společně s redukovanými ministerstvy zpracovávat dlouhodobé plány rozvoje, které se měly stát podkladem pro pětileté plány. Změnou oproti předchozímu modelu byla přímé propojení plnění úkolů pětiletky s finančním zájmem podniků i jednotlivců. Nevýhodou bylo, že právě podniky věděly, jak na to jsou a podle toho si určovaly splnitelné cíle a podmínky (například dodávky materiálu a produktů jiných sektorů) a idealistické výše investic či zásob. Reforma však způsobila nerealistické plány třetí pětiletky (1961 - 1965), proto byla roku 1962 odvolána.¹¹¹

5.3 Zemědělství v letech 1945 - 1960

Brzy po skončení druhé světové války vznikly *Jednotný svaz českých zemědělců* (JSCZ)¹¹² a *Jednotný svaz slovenských rolníků* (JSSR), oficiálně stranicky nezávislé organizace, do kterých směli vstupovat všichni zemědělci bez rozdílu velikosti hospodářství a příslušnosti ke straně.¹¹³ Sdružení fungovala ve většině obcí a takřka ve všech okresech a díky bývalé agrárnícké příslušnosti většiny členů i funkcionářů zůstávala po jistou dobu neutrální. Od roku 1949 však komunisté tvrdili, že svazy jsou pasivní, neplní funkci „převodové páky strany“ (faktem bylo, že svazy po únoru 1948 pořádaly úspěšné přednášky o osvětě zemědělství) a kvůli začínající

¹¹⁰ Z. VERGNER, *Hospodářství*, s. 7-8.

¹¹¹ Pavel NOVÁK, *Rozsypalova ekonomická reforma a zemědělství*, in: Jiří PETRÁŠ - Libor SVOBODA (eds.), *Československo v letech 1954 - 1962*, Praha, České Budějovice 2015, s. 281-284.

¹¹² *Jednotný svaz českých zemědělců* a *Jednotný svaz slovenských rolníků* fungovaly v letech 1945 - 1952.

¹¹³ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 47.

kolektivizaci zemědělství je nutná nová reprezentace rolníků - družstva, což vedlo k likvidaci svazů na jaře 1952.¹¹⁴

Po převzetí moci v únoru 1948 schválila vláda a parlament systém opatření zahrnutých v návrzích šesti tzv. Ďurišových zákonů z roku 1946 a v Hradeckém programu z roku 1947. V první řadě se jednalo o nové přiděly půd z konfiskovaných velkostatků a o jejich slibované zaknihování či o dotované přiděly traktorů. Tyto požadavky považovali za výhodné všichni zemědělci, čímž se objasňuje, proč tolik bezzemků a rolníků podporovalo komunistickou stranu i po únorovém převratu, kdy se její zemědělská politika začala odchylovat od původních záměrů.¹¹⁵

Ústava 9. května z roku 1948 v čl. 158 a 159 jednoznačně vymezila, že „nejvyšší přípustná výměra půdy, která smí být v soukromém vlastnictví jednotlivce nebo spoluvlastníků nebo společně hospodařící rodiny, je 50 hektarů, a že soukromé vlastnictví půdy je u zemědělců, kteří na ní sami pracují, do výměry 50 hektarů zaručeno“, což se rovnalo obecně schválenému pravidlu průmyslového a živnostenského podnikání, že je soukromé vlastnictví malých a středních podniků do 50 zaměstnanců garantováno.¹¹⁶

Z dochovaných písemností vyplynulo, že „komunisté po převzetí moci ve státě neměli v oblasti zemědělské politiky zcela jasno a že alespoň zpočátku chtěli své sliby, že kolchozy se v Československu zakládat nebudou, dodržet“. Prezident Gottwald s ministrem Ďurišem ještě v létě 1948 odmítali úmysl zavádět kolchozy, za primární úlohu považovali „boj proti vesnickým boháčům“ a teprve pátrali po způsobu, jak je zlikvidovat, k čemuž jim měla posloužit i již v některých obcích existující zemědělská družstva.¹¹⁷

Velkého rozmachu po válce dosáhlo družstevní zemědělské podnikání. Objevily se však i podněty na zřizování výrobních družstev, což byl jeden z důvodů (včetně zahájení fungování státních statků) narůstajících obav zemědělců, že se jedná o počátek možné kolektivizace. Komunisté ovšem toto popírali a veřejnosti slibovali, že tu kolchozy nebudou, že zemědělství v Československu půjde vlastní cestou.¹¹⁸

Postoj rolníků k vládnoucí komunistické straně se odráží v jejich sympatiích k ní: v létě 1948 bylo rolníků-komunistů přes 148 tisíc (tj. 6,6 % členské základny), o tři roky později jejich počet klesl o polovinu. Odchodem z KSČ reagovali na změnu chování a nesplněné sliby o podpoře malých a středních rolníků při zavádění kolektivizace.¹¹⁹ Rolnická veřejnost totiž začala postupně zjišťovat, že slibovaná

¹¹⁴ K. KAPLAN, *Proměny společnosti*, s. 37, 46, 47.

¹¹⁵ K. JECH, *Soumrak*, s. 12-13.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 53.

¹¹⁷ J. PERNES, *Předpoklady kolektivizace*, s. 83.

¹¹⁸ K. JECH, *Soumrak*, s. 11.

¹¹⁹ K. KAPLAN, *Proměny společnosti*, s. 44.

zlepšení pro střední a větší zemědělce vyprchávají, stejně jako výhody soukromého malovýrobního hospodaření, protože pomoc šla nyní do již patrných struktur budoucího kolektivizovaného zemědělství - do státních statků, státních traktorových stanic a nových jednotných zemědělských družstev.¹²⁰

Začátkem roku 1949 přijal parlament zákon o jednotných zemědělských družstvech a okamžitě po jeho schválení se komunistická strana pustila do agitace rolníků. Brzy se však projevil znatelný odpor samostatně hospodařících zemědělců ke vstupu do družstev, na což komunistická strana reagovala ostřejším způsobem přesvědčování.¹²¹

Masové opouštění družstev na konci léta roku 1953 ovlivnily i proslovy prezidenta Antonína Zápotockého, při nichž odsuzoval způsoby zakládání JZD a zmiňoval možnosti odchodu z družstev.¹²²

Kolektivizace nabyla nejvyšší úrovně v zimě 1952/1953, kdy v 8 156 JZD pracovalo přes 296 tisíc členů a 1,18 milionu hospodářství setrvalo v soukromém vlastnictví.¹²³ Na přelomu let 1959 - 1960 se kolektivizace zemědělství chýlila ke svému konci.¹²⁴ Její poslední fáze se neobešla bez usilovných přesvědčovacích akcí. Agitace se účastnili kromě členů a funkcionářů KSČ městské národní výbory, pedagogové, příslušníci Lidových milic, bezpečnostních složek a zaměstnanci průmyslu a služeb. Rolníky, kteří odmítli vstoupit do družstva, komunisté podrobovali často nátlakovým pohovorům.¹²⁵

Pro značné množství rolníků se stalo sledované období krutým. Komunisté usilovali o vymýcení rolnického povědomí, tradičního mínění, že soukromé vlastnictví půdy znamená sociální jistotu a stěžejní předpoklad živobytí rolnických rodin. Snažili se potlačit rodinné vztahy, rolnické zvyky a tradice předávané po generace a zvláště nedůvěru k novotám. Kolektivizace zemědělství původně nechtěla odvést zemědělce od venkovského způsobu života, bohužel se to na konci 50. let podařilo (odchodem do továren, stěhováním do měst za lepším platem). V začátcích kolektivizace komunistická vláda prohlašovala, že si sami rolníci uvědomí důležitost a prospěšnost družstevního způsobu hospodaření. Vzorové JZD a státní statky měly předvést

¹²⁰ K. JECH, *Soumrak*, s. 13.

¹²¹ Vladimír BŘEZINA, *Kolektivizace zemědělství v Československu v letech 1955 - 1960*, in: P. BLAŽEK - M. KUBÁLEK (eds.), *Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a středoevropské souvislosti*, Praha 2008, s. 128-129. (dále jako V. BŘEZINA, *Kolektivizace zemědělství*)

¹²² Hana PEXOVÁ, *Kolektivizace v okrese Jičín*, in: P. BLAŽEK - K. JECH - M. KUBÁLEK a kol., *Akce "K". Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha 2010. s. 232.

¹²³ K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 8.

¹²⁴ V. BŘEZINA, *Kolektivizace zemědělství*, s. 134.

¹²⁵ Tamtéž, s. 131.

výhody nového provedení hospodaření. Dle teoretických představ vládnoucí strany měla malovýroba nabýt takové fáze, kde by už nebyly žádné rezervy. Ve skutečnosti se žádný z teoretických požadavků nenaplnil. První zkolektivizované podniky a státní statky ovšem nevykazovaly lepší hospodářské výsledky, proto rolníci neměli potřebu vstupovat do JZD z ekonomických motivů, což mělo za následek zavádění metod administrativního a ekonomického nátlaku.¹²⁶

5.3.1 „Kulak je ten, kdo neplní“

S ohledem ke stále častějším známkám obav o další osud vesnice, které provázelo obyvatelstvo, umocňované chaosem a nepřipraveností zemědělských funkcionářů, se předsednictvo KSČ v říjnu 1948 rozhodlo charakterizovat hlavního nepřítele, proti kterému bojovala zemědělská politika od únorového převratu a proti němuž chtělo popudit rolnickou veřejnost. Obecný termín *kapitalistické živly na vsi*, mnohokrát užívaný v Leninových a Stalinových spisech, se československým obyvatelům vesnice zdál jako knižní a odměřený. Výraz *statkář* zase evokoval téměř zlikvidované bohaté zemědělské podnikatele, k nimž nešlo přidat onu ne tak movitou vrstvu, jež měla být ve prospěch kolektivizace vymýcena. Sedlák či velkosedlák by připomínal nadmíru pozitivní vidinu znalého hospodáře oplývajícího přirozenou autoritou, spojeného s tradicí vesnice i dědičného gruntu. Klement Gottwald všechny navrhované termíny rázně odmítl a pro označení „*živlu, proti kterému my vedeme na vesnici boj*“ a „*kdo má být kulakem na vesnici*“ navrhl výraz *boháč*.¹²⁷

Pro ruské slovo *kulak*, původně znamenající pěst, užívaný ve spojitosti se Stolypinovou reformou v roce 1906, neměla čeština ani slovenština žádný jednoslovný ekvivalent. Při jeho přejímání přetrvávalo odlišné mínění o jeho významu. Až Rusko-český slovník z roku 1937 (a poté i ve 2. vydání z roku 1947) charakterizoval kulaka jako „*bohatého sedláka, skrblíka či držgrešli*“. Obyčejní lidé tento výraz moc neznali, a pokud o něm měli nějaké ponětí, spojovali si jej s ruskou exotikou. Českoslovenští komunisté se o něm do roku 1948 moc nezmiňovali a když už, tak také nesprávně. Brzy vyšlo najevo, že obě pojmenování - vesnický boháč i kulak měla pro obyvatelstvo značně pejorativní význam, a to takový, že vzbuzoval nepřejícnost a zášť vůči větším a bohatším hospodářům. Do politických proslovů, směrnic a rozsudků soudů se vkrádaly výrazy vesnický boháč či kulak, tisk a historiografie, obé poplatné režimu, užívaly tyto pojmy jako hanlivé pojmenování pro diskriminované členy selského stavu až do konce 80. let.¹²⁸

¹²⁶ J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace*, s. 115.

¹²⁷ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 59-60.

¹²⁸ Tamtéž, s. 59-60.

Pojmenováním třídního nepřítele proces neskončil, nezbytným se stalo obsahově jej definovat. Opakovaně byl navrhován aspekt výměry půdy ve vlastnickém či nájemním poměru, nepanovala však shoda v tom, kde je přelom mezi středním rolníkem a kulakem, při 20, 15 nebo méně hektarech půdy? Předseda vlády Antonín Zápotocký a další nepokládali za nutné řídit se počtem hektarů, stačilo vědět, kdo plní či neplní zemědělské dodávky: „*Kulak je ten, kdo neodvádí.*“ Proti tomu se vznesla výhrada, zda budou velcí zemědělci považováni za kulaky, pokud odvádí, a naopak zda sem nepatří malozemědělci, kteří dlouhodobě neplní.¹²⁹ Kontingenty však neplnili leckteří malorolníci, bez jejichž nezbytného „*spojenectví*“ a podpory by se KSČ neobešla, tudíž návrh určit za kulaky ty, kteří neplní, byl ihned zamítnut.¹³⁰ Proto Václav Kopecký (1897 - 1961), aktivní propagandista a ideolog KSČ, navrhoval řídit se „vědeckým“ vzorcem: „*Kulaci jsou ti, kteří vykořist'ují*“, s čímž souhlasil i vedoucí sekretariátu Václav Sova, podle kterého mělo být druhým klíčovým rysem to, zda zemědělci vlastní nějakou těžkou mechanizační techniku: „*Traktor se dá přisoudit jen kulakům.*“¹³¹

Notně neobjasněné a často odporující si názory na řešení kulacké problematiky převládaly mezi členy KSČ ještě v roce 1950 na poradě zemědělských pracovníků-komunistů o omezování a zatlačování kapitalistických živlů, kde mimo jiné zaznělo, aby se proti kulakům postupovalo rozvážně, především se zřetelem na střední rolníky, neboť se mezi nimi rozrůstaly pochybnosti, že dojde také na ně. Z více míst se souhlasně poukazovalo na to, že sedláci, kterým byly odejmuty pracovní síly a stroje, nezvládnou všechnu svou půdu obdělávat, mnozí žádali národní výbor o pomoc, navrhovali, že odprodají část své půdy státním statkům nebo ji přenechají národním výborům a se zbytkem se budou snažit vstoupit do JZD. Josef Nepomucký, tehdejší zemědělský poslanec KSČ, jenž vystřídal v září 1951 na postu ministra zemědělství Julia Ďuriše, vybízel k jednotlivé likvidaci „vesnických boháčů“ v těch místech, kde JZD přikročilo ke společnému hospodaření, a také upozorňoval na protizákonné metody způsobů jejich likvidace, pokud nebyli schopni plnit svoje povinnosti kvůli odnětí pracovních sil apod.¹³² Za neplnění přemrštěně stanovených dodávkových povinností propadlo rodinám „vesnických boháčů“ celé jejich jmění a byl jim zakázán provždy pobyt v obci. Navíc si velmi často hospodáři vyslechli rozsudek odnětí svobody, takže při samotném vystěhování chyběli a vše měly na starosti

¹²⁹ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 60-61.

¹³⁰ Jiří PERNES, *Proměny myšlenky kolektivizace zemědělství v politice KSČ po únoru 1948*, in: Jaroslav ROKOSKÝ - Libor SVOBODA (eds.), *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, s. 37. (dále jako J. PERNES, *Proměny kolektivizace*)

¹³¹ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 60-61.

¹³² Tamtéž, s. 72-73.

jejich ženy, které už ani neměly sílu klást odpor.¹³³ V létě 1950 byla poprvé použita mandelinka bramborová jako boj proti imperialismu.¹³⁴

Úřední ukončení akce „Kulak“ v lednu 1954 neukončilo perzekuci vůči „vesnickým boháčům“, jejichž likvidace se vztahuje k celému období kolektivizace československého venkova. Vystěhovávaní většiny „kulackých“ rodin se uskutečnila až v letech 1955 - 1957.¹³⁵

* * *

V roce 1951 vkročilo Československo do třetího roku své první pětiletky s cílem vybudovat základy socialistické společnosti, na jejíž vývoj stále více působily vyšší požadavky Sovětského svazu a ostatních zemí sovětského bloku na velké kontingenty průmyslového zařízení a vojenské techniky. Mezi hlavní úkoly si ÚV KSČ vytyčil výrazné navýšení původního plánu 1. pětiletky obzvláště v těžkém a strojírenském průmyslu z důvodu narůstajícímu se vojenskému programu. Oficiální propaganda poukazovala na to, že vystupňování třídního boje je přirozeným doprovodným jevem socialistické výstavby, „*ohrožované za studené války imperialistickým světem*“. Dennodenně se široké veřejnosti předkládaly ideologické kampaně proti náboženství, nacionalismu, kosmopolitismu, masarykismu či jiným „buržoazním vlivům“, jež měly obhájit neustálé zatýkání a likvidaci skutečných, možných či jen vymyšlených nepřátel.¹³⁶ Pronásledování státními orgány často za zapálené pomoci místních zmanipulovaných komunistů přivedila padesátá léta neštěstí nejen „vesnickým boháčům“. Komunisté inscenovanými procesy, trestáním a pokutováním za bezdůvodná osočení zesilovali psychický nátlak, budili strach a ztrpčovali lidem život. V hospodářské rovině zamezili tvořivému podnikání a půda pozbyla svou tržní hodnotu. Kdo neplnil dodávky, nedostal potravinové lístky na cukr a mýdlo, šatenku (přídělový systém platil až do června 1953), měl zakázáno mlít obilí a provádět zabijačku.¹³⁷

¹³³ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 666.

¹³⁴ Tamtéž, s. 71.

¹³⁵ Ingrid PAUKNEROVÁ, *Likvidace „kulaků“ v okrese Milevsko na základě aplikace vládního nařízení č. 50/1955 Sb. (s přihlédnutím k případu sedláka Jana Bartůňka z Křenovic*, in: Jirí PETRÁŠ - Libor SVOBODA (eds.), *Československo v letech 1954 - 1962*, Praha, České Budějovice 2015, s. 313.

¹³⁶ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 79.

¹³⁷ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 670.

5.4 Pozemková reforma

Během porady zástupců exilových zemědělských stran a hnutí z Československa¹³⁸ a dalších zemí¹³⁹ ze střední a východní Evropy ohledně zemědělské politiky v těchto zemích po válce, konající se v Londýně začátkem roku 1942, se řešily i pozemkové reformy. Zemědělský program měl po ukončení války v těchto zemích zajistit potravu a zároveň zaujmout lákavým programem venkovské obyvatelstvo, aby se zamezilo rozšiřování komunismu. První a úplný koncept nové pozemkové reformy, prezentovaný ministerstvem pro hospodářskou obnovu emigrační vlády v Londýně v říjnu 1942, navrhoval přerozdělení půdy takovým způsobem, aby ji směli přidělci spravovat buď samostatně, nebo v zemědělském družstvu.¹⁴⁰

Charakteristickým znakem poválečné státní zemědělské politiky zemí střední a jihovýchodní Evropy nacházejících se pod sférou vlivu Sovětského svazu se stalo provedení pozemkových reforem, jež značně změnil vztahy vlastníků k půdě i ke všemu zemědělskému vybavení.¹⁴¹

Cílem dekretu č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa bylo „jednou provždy vzít českou a slovenskou půdu z rukou cizáckých německých a maďarských statkářů, jakož i z rukou zrádců republiky a dát ji do rukou českého a slovenského¹⁴² rolnictva a bezzemků.“¹⁴³ Zemědělskou půdu přiděloval kvalifikovaným zemědělcům, obcím a okresům k veřejným účelům Národní pozemkový fond (NPF) při ministerstvu zemědělství, který spravoval zabavený majetek. Kompenzace za přidělenou půdu byla ustanovena hluboce pod tržní cenou. Dekret upřednostňoval bezzemky a malorolníky. Z ekonomického pohledu představovalo rozdělení na malé usedlosti 2 300 tisíc ha půdy, jak ji odhadl ministr J. Ďuriš, krok zpět, přesto jej chtěli komunisté provést, a to čistě z politických důvodů - aby si naklonili venkovské obyvatelstvo.¹⁴⁴ Rozkouskovaním půdy a jejím přidělením často lidem neznalým hospodaření klesla produktivita práce, zdražila se výroba a zhoršilo se zásobování. Proti posledně jmenovanému, ač způsobeného výkupní politikou ministra Ďuriše, bojovali komunisté prostřednictvím Revolučního

¹³⁸ Za Československo byli přítomni Čech L. K. Feierabend a ministr zemědělství londýnské emigrační vlády slovenský agrárník J. Lichner.

¹³⁹ Kromě Československa se jednalo o Bulharsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko a Jugoslávii.

¹⁴⁰ Jan RYCHLÍK, *Pozemková reforma v českých zemích letech 1945-1948*, in: *Zemědělství na rozcestí 1945 - 1948*, sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22. - 23. 9 1998, Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 3/1998, s. 7. (dále jako J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*)

¹⁴¹ J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace*, s. 62.

¹⁴² Ve skutečnosti se dekret nevztahoval na slovenskou půdu, neboť na Slovensku neplatil.

¹⁴³ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 9.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 10-11.

odborového hnutí (ROH), aby zamezili drahotě potravin a černému trhu, kde většina rolníků prodávala své výrobky, neboť se jim kvůli stále platnému nucenému výkupu všech zemědělských nadbytků, který zavedli za války nacisté, vyplatilo co nejvíce výroby zamlčet.¹⁴⁵ Kvůli nízkému zájmu soukromníků začaly v pohraničí vznikat státní statky a pastvinářská družstva.¹⁴⁶

S druhou fází pozemkové reformy, jež byla nesporně zaměřená proti velkým vlastníkům, začala KSČ po svém vítězství ve volbách roku 1946 a následném sestavení nové koaliční vlády Národní fronty v čele s Klementem Gottwaldem.¹⁴⁷ Měla současně prověřit a řádně využít zákony o pozemkové reformě z let 1919 - 1921, kdy výměra soukromých a církevních velkostatků měla být zredukována na 150 hektarů zemědělské půdy a mělo dojít i ke zrušení zbytkových statků, což se nestalo, neboť ministr J. Ďuriš vyhlásil na královéhradecké demonstraci rolníků daleko radikálnější program zemědělské politiky.¹⁴⁸

Zrušením Národního pozemkového fondu a fondů pro pozemkovou reformu roku 1950 skončila i pozemková reforma, jejíž účetní likvidace zabrala ještě dalších deset let.¹⁴⁹

5.5 Zemědělské družstevnictví

Jeden z nejvýznamnějších fenoménů 20. století symbolizovalo zemědělské družstevnictví, jež kladně ovlivnilo životní i pracovní podmínky rolníků. Podle statistiky zveřejněné ženevským Mezinárodním ústavem práce roku 1928 existovalo ve sledovaných 48 zemích necelých 370 tisíc družstev všech typů, z čehož většinu tvořila zemědělská družstva. Toho času připadalo celosvětově 100 miliónů členů na 400 tisíc družstev, v 70. letech dvacátého století dosáhl počet členů družstev 500 miliónů a do konce století dokonce 700 miliónů, což spolu i se členy rodiny představovalo zhruba 3 miliardy lidí, tedy téměř polovinu světové populace, jež byla určitým způsobem poznamenána družstevní myšlenkou.¹⁵⁰

Mezi původní úkoly venkovských družstev, která vznikala od poloviny devatenáctého století a během dvacetiletého trvání ČSR prošla nevídaným vzestupem, patřila oboustranná podpora členů v nejrůznějších případech činnosti včetně umožňování sdílení mechanizačních potřeb, jako byly například společné žací

¹⁴⁵ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 13.

¹⁴⁶ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 650.

¹⁴⁷ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 13-14.

¹⁴⁸ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 649.

¹⁴⁹ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 18.

¹⁵⁰ L. SLEZÁK, *Zemědělské družstevnictví*, s. 9.

a sklízecí mechanismy.¹⁵¹

Stejně tak i v Československu patřilo zemědělské družstevnictví mezi hospodářsky nejsilnější odvětví v rámci družstevního podnikání, a to zejména do roku 1938, kdy došlo k mnichovské dohodě. Po druhé světové válce si toto umístění zachovalo, ale jen do února 1948, kdy tradiční zemědělství nahradila v dalších dekádách centrálně plánovaná ekonomika.¹⁵² V 50. letech vznikající JZD vůbec nedodržovala primární zásady družstevnictví, mezi něž patřila dobrovolnost v organizaci či samospráva družstva. JZD byla spravována státem, na kterém byla i existenčně závislá a jí nadřazené centrální mechanismy pomocí plánování stanovovaly plány výroby, prodejní a nákupní ceny, dodávky na trh a dokonce i „*vnitřní organizaci a rozsah obhospodařované půdy*“. Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech z 23. února 1949 začlenil rolnickou malovýrobu do „*socialistické struktury velkovýrobních celků*“ a od jara začala obrovská kampaň k zakládání JZD. Dle nařízení ÚV KSČ se mělo v každém okrese zřídit „vzorové“ družstvo.¹⁵³

5.6 JZD

KSČ pomocí Jednotného svazu českých zemědělců (JSČZ), který ovládala, propagovala přijetí šesti Ďurišových zákonů.¹⁵⁴ S rozvojem JZD se společnou rostlinnou výrobou vznikl jako nový nástroj v boji proti půdě sedláků scelovací zákon (zákon č. 47/1948 Sb.), jenž zavedl hospodářsko-technické úpravy půdy (HTÚP) a scelování pozemků pro JZD vyšších typů.¹⁵⁵

Po přijetí zákona č. 69/1949 Sb. o JZD Národním shromážděním v únoru 1949 se žádná další půda soukromníkům nepřidělovala. Od května 1949 vůbec nesměly KNV přiřknout půdu bezzemkům a malorolníkům pouze mimořádně.¹⁵⁶ Zkonfiskovaná půda nabytá provedením pozemkové reformy přešla v souladu s nařízením ministerstva zemědělství pod JZD.¹⁵⁷

Členové JZD nebyli jeho zaměstnanci, ale tvůrci a spolumajitelé. Pracovní jednotka nebyla mzda, ale pouhá záloha na podílu ze společného hospodaření.¹⁵⁸ Všechny zemědělské práce se uskutečňovaly úkolově. Na každou práci byla

¹⁵¹ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 35.

¹⁵² L. SLEZÁK, *Zemědělské družstevnictví*, s. 9.

¹⁵³ J. URBAN, *Venkov*, s. 243.

¹⁵⁴ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 15.

¹⁵⁵ M. VOMELA, *Motivy kolektivizace*, s. 124.

¹⁵⁶ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 18.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 18.

¹⁵⁸ *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*, JSČZ Trhové Sviny, ročník II., číslo 4., 30. ledna 1952.

vyměřena výkonová norma, podle níž se pak každá práce ohodnotila v pracovních jednotkách.¹⁵⁹ Ta se stala kritériem nejen pro výkon pracovníka, ale také pro množství práce a její pracnosti. Pracovní směna byla ohodnocena od půl do dvou P.J. Tyto odměny byly hrazeny zčásti penězi a zčásti v naturáliích až po vyúčtování roku, po splnění předepsaných povinnostech vůči státu a povinných dodávek. Ze zbytku se rozpočítávaly pracovní jednotky a prémie, během roku se totiž družstevníci dočkali pouze měsíční zálohy na pracovní jednotky, většinou maximálně polovinu předpokládané odměny.¹⁶⁰

Přechod k socialistickému hospodaření se měl udát postupným přechodem na vyšší typy JZD. V JZD I. typu setrvaly výrobní prostředky v družstevníkově soukromé držbě, ale kolektivně se využívaly během polních prací. Společným se stalo setí a užívání strojů. Úroda se dělila podle nákladů a půdní výměry jednotlivých členů. Živočišná výroba byla oddělená. I. typ ještě neznevýhodňoval velkostatkáře, ale brzy se muselo od zřizování těchto typů ustoupit. V JZD II. typu byla živočišná výroba taktéž samostatná, ale společná byla výroba rostlinná. Nově zde byla uskutečňována hospodářsko-technická úprava půdy (HTÚP), kdy došlo k rozorání mezí a scelování pozemků. Společná práce byla hodnocená dle vyměřených norem. V JZD III. typu, kde se pracovalo ve skupinách, byla společná rostlinná i živočišná výroba, odměny závisely na vykonané práci a „*všechny hlavní výrobní prostředky, které člen vlastnil při vstupu, kromě záhumenků, byly společné*“. V JZD IV. typu nedostávali členové za vložené pozemky žádný příjem, oceňování byli jen podle práce. „*Pracovní normy byly ohodnocovány pracovními jednotkami v závislosti na složitosti vykonávané práce a výsledek společného hospodaření se mezi členy vyplácel po splnění státních dodávek v penězích a naturáliích*“.¹⁶¹

Družstva I. typu obdělávala společné pozemky jednotlivých členů, aniž by je slučovala. Živočišná výroba (ve které družstevníci vždy raději pracovali, protože není tak závislá na klimatických podmínkách)¹⁶² ve družstvech probíhala původně samostatně, členové chovali dobytek ve svých stájích a chlévech.¹⁶³

Státní statky se staly vzorem pro JZD ve zvyšování zemědělské výroby.¹⁶⁴

V druhé polovině roku 1955 se zvýšil počet JZD o 311.¹⁶⁵ Během prvních tří

¹⁵⁹ *Vesnické zemědělské noviny: na pomoc vesnickým novinám okresu Trhové Sviny*, Redakce Zemědělských novin, Vrcov, 18. dubna 1956.

¹⁶⁰ J. PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova*, s. 677.

¹⁶¹ J. URBAN, *Venkov*, s. 244-245.

¹⁶² Magdalena BERANOVÁ - Antonín KUBAČÁK, *Dějiny zemědělství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2010. s. 266.

¹⁶³ J. PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova*, s. 676.

¹⁶⁴ *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*, JSCZ Trhové Sviny, ročník II., číslo 4., 30. ledna 1952.

¹⁶⁵ K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 23.

měsíců roku 1956 se v ČSR založilo přes tisíc družstev, čítajících bezmála 28 tisíc členů.¹⁶⁶ V letech 1955 - 1958, kdy kolektivizace dospěla do závěrečného stadia, bylo založeno 5 345 nových JZD s 851 tisíci nových členů, JZD se nacházela v bezmála 81 % obcích a sdružovala 61 % rolníků nad 2 ha.¹⁶⁷

5.7 Pětileté plány

Jedním z hlavních úkolů na rok 1952 je zvýšení chovu skotu, zvláště pak navýšení počtu krav. I šest let po válce měla naše republika potíže se zásobením masa. Prý proto, že zemědělci nesplnili plán zástavy prasnic a nezajistili drobným zemědělcům selata. Texty v novinách nabádají všechny, aby prošli celou obec a zjistili, kdo tak ještě neučinil. V rostlinné výrobě je nutné zvýšení osevních ploch lnu a brambor. Komunistům šlo totiž vždy plánování nejlépe. Úsměvný důkaz toho, jak si dokáží plánování obhájit, nám přináší úvodní lednový novinový článek *Zemědělského zpravodaje okresu Trhové Sviny*: „*Rozpis operativního plánu v zemědělské výrobě je jedním z nejdůležitějších úkolů, které před námi stojí. Na správném rozepsání plánu závisí ve velké míře úspěšná výroba zemědělských produktů a tím i zvyšování životní úrovně pracujících lidí. Zkušenosti z uplynulého roku ukázaly, jak nutné je v zemědělství plánovat*“.¹⁶⁸

O správnosti budování socialismu přesvědčoval lidi tisk neustále, roku 1952 to nejlépe vyniklo u příležitosti 28 let od smrti Vladimíra Iljiče Lenina, od dalšího roku se bude připomínat Stalinův skon, to ale nikdo netuší. Zvláště „výživný“ článek přinesl 21. ledna 1952¹⁶⁹ například *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*: „*Vítězství socialismu v SSSR a mohutný rozmach jeho hospodářské kultury dokazuje názorně, že socialismus v sobě tají obrovské síly a že lidstvo přešlo nyní k novému stadiu vývoje, jež mu přináší neobyčejné skvělé možnosti. Sovětský svaz demonstruje před celým světem, že v dnešní době může lidstvo postupovat vpřed jenom na základě socialismu, že jenom na tomto základě může rozvíjet své výrobní síly, zmocňovat se přírodních bohatství, pokračovat ve vědě, v technice a v kultuře, ke stále vyšším metám. 28 let světových dějin, jež uplynulo od Leninova skonu, potvrdilo naprosto jasně a přesvědčivě správnost marxisticko-leninského učení o tom, že kapitalismus je dějinami odsouzen k nevyhnutelnému zániku a že dějinami jest rovněž předem*

¹⁶⁶ *Vesnické Zemědělské noviny: na pomoc vesnickým novinám okresu Trhové Sviny*, Redakce Zemědělských novin, Vrcov, 18. dubna 1956.

¹⁶⁷ K. KAPLAN, *Sociální souvislosti krizí*, s. 28.

¹⁶⁸ *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*, JSCZ Trhové Sviny, ročník II., číslo 1., 4. ledna 1952.

¹⁶⁹ Tedy přesně 28 let od Leninovy smrti.

určeno nutné vítězství socialismu na celém světě“.¹⁷⁰

Nedostatky násilného způsobu združšťevňování se projevily již na počátku 50. let, ale až po Gottwaldově smrti bylo vedení KSČ nuceno řešit špatné zásobování. Až po prohlášení prezidenta Antonína Zápotockého v létě 1953, který nepřímou schvaloval rozpad těch JZD, které nevznikly dobrovolně, vyvstala naděje na uvolnění situace v zemědělství. Navzdory tomu byl rozvoj družstev na zasedání ústředního výboru KSČ v červnu 1955, kdy první tajemník KSČ Antonín Novotný měl projev o rozvoji JZD, považován pro budoucnost za stěžejní. Následně však byla v roce 1957 zahájena druhá vlna kolektivizace, která měla celý proces dokončit. V této etapě upustili komunisté od otevřeného násilí užívaného počátkem 50. let dvacátého století a přešli k efektivnějšímu ekonomickému nátlaku.¹⁷¹

Jedním z hlavních úsilí se stala snaha přimět ke vstupu do JZD tzv. střední rolníky, protože „dosavadní zkušenost ukazovala, že JZD, do nichž střední rolníci vstoupili, dosahovala většinou velmi dobrých výsledků“. Ustanovena byla rozmanitá státní pomoc, která měla zajistit prosperitu nově založených družstev. Následkem všech těchto snah začalo docházet k nárůstu počtu JZD i nových členů, který vyvrcholil v srpnu a září 1957. Důraz byl kladen na mechanizaci zemědělství a zároveň na zabránění poklesu množství pracovní síly.¹⁷² Po III. celostátním sjezdu družstevníků v roce 1957, jenž shledával družstva za stabilizovaná, bylo povolováno i zbývajícím větším sedlákům vstoupit do družstva.¹⁷³

Zrcadlo naší vesnice, vesnický časopis z okresu Trhové Sviny, informovalo v květnu 1956 titulkem *Čekají nás velké úkoly v zemědělství* o návrhu Ústředního výboru KSČ pro sestavení druhého pětiletého plánu rozvoje českého hospodářství. Mezi úkoly, naplánované na léta 1956 - 1960, patří zvýšení celkového objemu zemědělské výroby zhruba o 30 % a zvláště navýšení výroby níže zmíněných produktů. Čísla znázorňují zvýšený průměr již dosažených výsledků, což jsou prý „úkoly nemalé, ale splnitelné“.¹⁷⁴

¹⁷⁰ *Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny*, JSČZ Trhové Sviny, ročník II., číslo 3., 21. ledna 1952.

¹⁷¹ Jirí PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace zemědělství v Československu 1957 - 1960*, in: V. BŘEZINA - J. PERNES (eds.), *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957 - 1960*, Brno 2009, s. 9-11, 51. (dále jako J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace*)

¹⁷² Tamtéž, s. 15-16.

¹⁷³ J. PETRÁŇ, *Dějiny českého venkova*, s. 680.

¹⁷⁴ *Zrcadlo naší vesnice: na pomoc vesnickým novinám okresu Trhové Sviny*, Čejetice, 29. května 1956.

zemědělský produkt	chlebové obilí	krmné zrniny	cukrovka	olejny	brambory	skot	prasata	mléko	vejce
zvýšení výroby o (%)	22	40	11	24	32	38	35	46	21

Tabulka 2: Plán zvýšení výroby zemědělských produktů na 2. pětiletý plán

Směrnice dále uvádí, aby se zvýšil prodej základních druhů zboží nejméně takto:

potraviny	maso a m. výrobky	ryby a r. výr.	máslo	sádlo	pečivo	rýže	káva	ovoce
zvýšení prodeje o (%)	35	42	30	45	29	134	114	79

Tabulka 3: Plán navýšení prodeje potravinářských výrobků na 2. pětiletý plán

XI. sjezd KSČ konaný v červnu 1958 vydal *směrnici k dovršení socialistické výstavby v Československu*, protože v zemědělství se na rozdíl od průmyslu „*socialistické vlastnictví výrobních prostředků*“ plně nepodařilo a něco kolem čtvrtiny zemědělských závodů bylo stále soukromých. Nepříznivé výsledky v zemědělství v roce 1957, způsobené rychlou kolektivizací, měly za následek přenesení odpovědnosti za neprosperující JZD na národní výbory.¹⁷⁵

¹⁷⁵ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace*, s. 21-32.

6 Vize socialistického zemědělství v jižních Čechách

6.1 Plány KNV, vize x realita

Většina plánů ohledně kolektivizace zemědělství se realizovala v rovině ústředních stranických a vládních orgánů, kdežto před občany zůstávalo leccos zamlčeno. Částečné prvotní kusé zprávy se zasílaly okresním a místním funkcionářům strany a národním výborům.¹⁷⁶

Plánovalo se vždy a všude. Samozřejmě dostaly nejen jihočeské rady KNV i ONV pokyn, aby se důkladně zabývaly statistickými přehledy o JZD a aby vše řádně evidovaly.¹⁷⁷

Komunistická strana nepodceňovala ani regionální tisk, kterým mohla ještě více zagitovávat obyvatelstvo. *Rozbor krajského národního výboru v Českých Budějovicích k resoluci strany a vlády o JZD a návrh na rozpracování usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD* z června 1952 ukládal radě KNV a ONV v bodě č. 13, aby přes zemědělský a osvětový referát svolávaly porady redaktorů krajských listů a vesnických novin a aby se obeznámily s úkoly plynoucími z ustanovení úseku tisku a propagace. Zároveň by měly rady KNV a ONV jednou měsíčně hodnotit obsahy vesnických novin a při té příležitosti školit redaktory o tom, jak „pomáhat“ tiskem a získávat dopisovatele z řad členů do krajského tisku a vesnických novin. *Rozbor* dále uložil radě KNV a ONV v Písku, aby přes zemědělský referát obstaraly bezchybné rozvedení a projednání stranického a vládního rozhodnutí v píseckém okrese k utvoření názorného příkladu. Zemědělský referent měl po schůzi rady KNV podat zprávu o dosažených zkušenostech. Při zpracování konkrétních plánů v jednotlivých okresech a obcích bylo nezbytné řídit se stanovisky dané stranou a vládou a z usnesení KV KSČ jako vedoucí složky NF a dále pokračovat v plánu na pomoc JZD, rozšířeném o úkoly z usnesení strany a vlády. Za první měly referáty školství, osvěty a tělesné výchovy (IV.), práce a sociální péče (V.), hospodářský (VIII.) a zemědělský (IX.) KNV i ONV v úzké spolupráci s ROH a ČSM zrealizovat šetření fungování všech patronátů nad JZD a oživit jejich činnost se zaměřením na mnohostrannou politickou podporu vesnici při budování JZD. Za druhé při uskutečňování hospodářsko-technických úprav (HTÚP) přesvědčovat malé a střední rolníky pro rozorávání mezí, ne však podle třídního smíru, ale v ostrém boji proti

¹⁷⁶ K. JECH, *Kolektivizace*, s. 71.

¹⁷⁷ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, *Zemědělství - Všeobecné a společné věci*, *Rozbor KNV v ČB k resoluci strany a vlády o JZD a návrh na rozpracování usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD* z 16. června 1952, bod 15.

vesnickým boháčům. Dále se měla striktně respektovat zásada svobodného souhlasu většiny z drobných a středních rolníků. Za rozhodující většinu nelze považovat automaticky 51 %, ale takovou většinu, jež bude garantovat úspěšný rozvoj družstva. Za třetí pečlivým využitím všech zákonných opatření za souhlasu většiny malých a středních rolníků s pomocí referátů zintenzivnit boj proti vesnickým boháčům. Za čtvrté měla lidová správa zaručit utvoření dobrého vztahu ke středním rolníkům, aby je přesvědčila pro budování JZD. Za žádné situace neměla dopustit, aby byli rolníci chybným politickým postupem odháněni od JZD k vesnickému boháči. Za páté neměla výměra záhumnku při realizování HTÚP překročit půl hektaru. Mezi další body patřilo, aby v JZD nejen osobně podporovali sovětské zkušenosti anebo aby agronomická služba KNV i ONV v pohraničních okresech vyhotovila nástin zaměření dle vlastních výrobních podmínek.¹⁷⁸

6.2 JZD

V letech 1949 - 1950 se často velmi bezohlednými způsoby povedlo založit JZD v několika obcích každého okresu či alespoň ustavit přípravný výbor.¹⁷⁹

Nejvyšším orgánem JZD, kterému chyběly prvky samosprávy, se stal předseda, jenž byl podřízen státním orgánům a potažmo vládnoucí komunistické straně. Postupně se členské schůze, stejně jako představenstvo, staly formální a členové JZD si zanedlouho připadali jako zaměstnanci a ne jako vlastníci a samostatní hospodáři.¹⁸⁰

První JZD vznikala v českobudějovickém kraji v roce 1949. Na každý rok se sestavil výrobní plán. Po jeho kompletaci se uskutečnilo školení členů dozorčích rad a účetních JZD. Měsíční hlášení JZD o stavu plnění plánu, která vyplňovala dozorčí rada, se projednávala na výborových a členských schůzích JZD za účasti účetního patrona. Plán spotřeby byl evidován skutečnou měsíční spotřebou jak v rostlinné, tak v živočišné a přidružené výrobě a držel se toho úkolu, aby co nejvíce družstevníků pracovalo na poli či v živočišné výrobě a co nejméně v administrativních pozicích. Dle usnesení členských schůzí musel každý družstevník odpracovat určitý počet pracovních jednotek.¹⁸¹

Směrnice ministerstva zemědělství z roku 1951 o poskytnutí příspěvků jednotným

¹⁷⁸ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Zemědělství - Všeobecné a společné věci, Rozbor KNV v ČB k resoluci strany a vlády o JZD a návrh na rozpracování usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD z 16. června 1952, bod 13 a 17.

¹⁷⁹ V. BŘEZINA, *Kolektivizace zemědělství*, s. 129.

¹⁸⁰ J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace*, s. 113.

¹⁸¹ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Zajištění kontroly celoročního výrobního plánu JZD.

zemědělským družstvům si určila několik všeobecných zásad, která musí družstva splnit, abych jich dosáhla. Mezi nejdůležitější patří ta, že podpory, které budou „vyplácet“ KNV formou snížení investičního úvěru, se poskytnou družstvům s dobrou pracovní morálkou, jež plní výrobní plány, své závazky a dodávky vůči státu. Ze staveb pro společnou živočišnou výrobu budou podporovány jen stavby a adaptace kravínů a stájových prostor pro chov zvířat maximálně do 30 % stavebního nákladu. Dále rozorání běžných mezí kvůli zřízení honů podle projektů HTÚP, které provede STS nebo JZD svými nebo vypůjčenými stroji, hradí ministerstvo zemědělství. Pro usnadnění meliorace zaplatí ministerstvo zemědělství nejvíce 50 % nákladů vydaných na vodohospodářské výstavby, jako je hlavní přívod vody apod. Mimořádné podpory může dosáhnout JZD, pokud utrpí živelnou pohromou, epidemiemi dobytka, neúrodou v předchozím roce apod.¹⁸²

Za příčiny pomalého budování JZD byli považováni vesničtí boháči, které nejen že byli přijati do JZD, ale ještě se dostali do významných funkcí vedení družstva.¹⁸³ Komunistická strana si umínila, že za všechny problémy při zakládání a chodu družstev mohou kulaci, kteří tam vnikli, aby je rozložili zevnitř.¹⁸⁴

6.2.1 Rok 1949

Převážná většina družstev I. a II. typu byla v Jihočeském kraji založena do konce roku 1949, nejčastěji však mezi červencem a zářím.¹⁸⁵

6.2.2 Rok 1950

KNV si liboval, že se v tomto roce při budování domohl významných sukcesů. Počet členů se během roku navýšil téměř trojnásobně: ze 6 267 na 17 994. Taktéž přibyla družstva: ze 275 JZD a 115 přípravných výborů (PV) na 453 JZD a 128 PV na konci roku. V souladu s nařízením IX. sjezdu KSČ, konaného v květnu 1949, a únorového zasedání pléna ÚV KSČ přistoupilo 248 jihočeských družstev k rozorání mezí a ke společnému obdělávání půdy, proto se pospíšilo s postupem na provedení technicko-hospodářských úprav pozemků, jež komunisté považovali za nezbytné pro dosažení

¹⁸² SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Směrnice pro poskytnutí příspěvků jednotným zemědělským družstvům.

¹⁸³ Tamtéž, *Zemědělství - Všeobecné a společné věci*, Rozbor KNV v ČB k resoluci strany a vlády o JZD a návrh na rozpracování usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD z 16. června 1952, s. 1.

¹⁸⁴ M. VOMELA, *Motivy kolektivizace*, s. 125.

¹⁸⁵ SOA Třeboň, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549, Zřizování družstev, Seznam PV a JZD I. a II. typu.

přechodu JZD na vyšší typy.¹⁸⁶

Komunisté věděli a uznávali, že v předešlém roce chybovali během budování a obstarávání družstev. Prý JZD nedodržovala a řádně nepostupovala dle přijatého provozního řádu, nezaváděla funkční organizaci společné práce, neuplatňovala zásady socialistické odměny za vykonanou práci a neměla pořádek v administrativě a účetnictví. Vinu KNV překvapivě svalovala na funkcionáře lidové správy, úředníky a újezdní tajemníky, že řádně neovládali problematiku budování JZD. Taktéž nedošlo k vypracování norem v případě některých okresních národních výborů.¹⁸⁷

Z průzkumu zemědělského referátu KNV vyplynulo, že se většina JZD může stát vzornými družstvy, neboť má všechny dispozice k růstu, horlivé členy a zájem o budování. Družstevníci se však potýkali s problémy, které vznikají při přechodu od zastaralé malovýroby k organizované a plánované družstevní velkovýrobě. KNV si stěžovala na laxnost strojní a technické stanice (STS) a Jednotného svazu československých rolníků (JSČZ), že nechávají JZD na „holičkách“. Přesto se 246 JZD podařilo přejít na II. či vyšší typ.¹⁸⁸ Právě strojní zemědělská družstva, spadající pod Svaz zemědělských družstev v Čechách a na Moravě, měla podporovat venkov. Práce STS se však podstatně zlepšila až v roce 1952.¹⁸⁹

Ve většině jihočeských okresů se sice lidová správa zapojila do zajištění hospodářsko-technických úprav pozemků (celkem 257) a rozorání mezí, ale na problematiku společné živočišné výroby JZD se až na několik okresů nesoustředila.¹⁹⁰ Jednotná zemědělská družstva učinila během tohoto roku značný pokrok dopředu a prý se taktéž stala i v Jihočeském kraji důležitým výrobním činitelem. Přesto ze zasedání krajského výboru KSČ o problémech budování JZD vyplynulo, že národní výbory nedostatečně pečují o JZD, proto musel zemědělský referát KNV vypracovat dílčí plán zvýšené odborné péče JZD.¹⁹¹ V tomto roce přestali jezdit brigádníci do třeboňského Gigantu, protože byl dohotoven a s velkou slávou začat první výkrm selat.¹⁹²

¹⁸⁶ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549, Zřizování družstev, Upevnění a zajištění dalšího rozvoje JZD v kraji České Budějovice z 5. ledna 1951.

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Všeobecné a společné věci, Komentář ke krajskému sumáři kontrolních výkazů JZD III. a IV. typů a ZVD za I. pololetí 1952 - za kraj České Budějovice.

¹⁹⁰ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549, Zřizování družstev, Upevnění a zajištění dalšího rozvoje JZD v kraji České Budějovice z 5. ledna 1951.

¹⁹¹ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548, Plánování veřejné správy, Dílčí plán pomoci a péče JZD v kraji českobudějovickém.

¹⁹² J. SCHINKO, *České Budějovice 1948 - 1989*, s. 19.

6.2.3 Rok 1951

Na únorovém zasedání ÚV KSČ stanovil Klement Gottwald úkoly, mezi něž patřilo upevňovat stávající družstva a převádět je na vyšší typy, rozšiřovat počet družstevníků a postupně zakládat nová jednotná zemědělská družstva. Pracovníci JZD evidentně zaměňovali pracovní jednotky za odpracované hodiny, protože bylo v plánu realizovat instruktáže o správném odměňování a stanovení norem. Dále se musela zlepšit organizace práce, upevňovat pracovní morálka ve družstev, navyšovat členská základna JZD o malé a střední rolníky, nepřestat vést boj proti třídnímu nepříteli a zajistit návratnost úvěrů.¹⁹³

KNV si uvědomoval, že v Jihočeském kraji jsou velké rozdíly v kvalitě půdy i v užitkovosti dobytka. I při stejné výměře půdy a stejném počtu kusů zvířat panují mezi družstvy obrovské odlišnosti. Produktivita práce je vyjádřena v Kčs na 1 pracovní jednotku (PJ). Z celého kraje vykazovaly opět nejhorší výsledky za rok 1951 okresy v pohraničí Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Kaplice a Trhové Sviny, čehož si je KNV vědom, ale nejen kvůli rozdílům mezi vnitrozemím a pohraničím (protože pohraniční okresy Prachatice a Vimperk měly dobré výsledky) jsou hospodářské úspěchy různorodé. S. Petráček za výbor uznává, že některá družstva byla založena jen za účelem zvýšení počtu JZD, aniž by měla hospodářský význam, nebo nebyla zajištěna členská základna z řad malých a středních rolníků a družstva končila rok s deficitem. Jedná se například o JZD v Mladém v českobudějovickém okrese.¹⁹⁴

Podle zhodnocení výsledků z roku 1951 JZD III. a IV. typů hospodařila ve většině případech podle plánu. Dokument připomíná, že očekávané prodělky nejsou zaviněny hospodařením JZD, ale že si výrobní náklady při zakládání JZD vyžádaly vyšší investice, než členové JZD a pracovníci lidosprávy očekávali. Všechna JZD III. a IV. typu v tábořském, píseckém, soběslavském, milevském a vltavotýnském okrese hospodařila aktivně, což zřejmě znamená, že neprodělávala. Všechna družstva v kraji však nemají zaplacené pohledávky vůči dodavateli za rok 1951 v celkové výši 4 miliony Kčs, proto se tyto pohledávky, které narušovaly hodnotu pracovní jednotky, převedly do dalšího roku.¹⁹⁵ V pololetí 1951 měla družstva vyšší vydání než příjmy o více než 2 miliony Kčs.¹⁹⁶

V důvěrné zprávě IX. zemědělského referátu o *Upevnění a zajištění dalšího rozvoje JZD v kraji České Budějovice* se dočítáme, že zkušenosti z minulého roku

¹⁹³ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549, Zřizování družstev, s. 204-211.

¹⁹⁴ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, karton 553, Věci zemědělského úvěru, Komentář k přehledu bilančních výsledků JZD v kraji České Budějovice za rok 1951 z 15. března 1952.

¹⁹⁵ Tamtéž, Rozbor a zhodnocení výsledků bilancí za rok 1951.

¹⁹⁶ Tamtéž, Komentář k I. pololetí 1952, s. 167.

ukázaly, že mezi četné omyly velké části plánů patřily nepřesné formulace, formální výčet úkolů a výrobních pomůcek a to, že o kompletním plánu vědělo jen pár funkcionářů. Perfektně vypracovaný celoroční výrobní plán se všemi náležitostmi, se kterým se měli funkcionáři lidové správy seznámit, ale pravděpodobně tak nečinili, je prý nutný pro rozvoj a upevnění JZD.¹⁹⁷ Rozšíření členské základny a přechod družstev na vyšší typy se mělo stihnout do podzimních prací, aby se v příštím roce dosáhlo co nejvyšších výnosů. Nedostatečná masová agitace na vesnici prý dala možnost „vesnickému boháči“ ovlivňovat drobné a střední zemědělce a zamezit vytvoření dalších JZD se společným hospodařením na scelených pozemcích jako se stalo v JZD Tučapy, Krajníčko, Záblatíčko, Slavče, Kamenný Újezd, Zálezly a další. I přes značné slabiny některých JZD v kaplickém, českokrumlovském a jindřichohradeckém okrese prý řada JZD vykazovala dobré hospodářské výsledky, ale i dobrou organizaci práce a dodržování norem. Dokonce v průběhu podzimních prací (od 1. září do 20. října 1951) přešla tři JZD z přípravného výboru na I. typ, z I. na II. typ přešlo devět JZD a z II. na III. typ osm JZD.¹⁹⁸

V českokobudějovickém kraji si vedla JZD vcelku dobře s výjimkou JZD Záboří, kde vládla špatná pracovní morálka. V pohraničních oblastech Českokrumlovského nepanovala přívětivá situace kvůli nízké pracovní morálce osídlenců. V rostlinné výrobě vinou špatné práce strojních a traktorových stanic (STS) měla nevalné výsledky sklizně. Podobné poměry převládaly i na Kaplicku, kde členové byli nedůslední, prý měli nulový zájem o činnost a slabou pracovní morálku. Na Prachaticku pouze tři družstva dodržela plánované pracovní jednotky. Nežádoucí se stala pomoc brigádníků, protože se ně pak družstevníci spoléhali a sami nechtěli pracovat. V jindřichohradeckém okrese, kde byly nižší výnosy rostlinné výroby, než se plánovalo, ze 46 JZD splnilo 18 družstev plánované pracovní jednotky. Na Třeboňsku byla situace uspokojivá, ale na Vimpersku se 13 JZD dosud nepodařilo sestavit jasný přehled o jejich hospodaření z důvodu špatného zajištění účetnictví, jako například v JZD v Klášterci, kde se navíc předseda zbavil zodpovědnosti a odešel na vojnu. Sociální struktura členů JZD v Jihočeském kraji ukázala, že polovinu tvořili zemědělci do 5 ha včetně bezzemků a 12 % družstevníků do 10 ha.¹⁹⁹

Při plánování doживosti se postupovalo opatrněji než v minulých letech, přesto ani v roce 1952 se nedosáhlo tohoto úmyslu.²⁰⁰

¹⁹⁷ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549, Zřízení družstev, Upevnění a zajištění dalšího rozvoje JZD v kraji České Budějovice z 5. ledna 1951.

¹⁹⁸ Tamtéž, Zpráva pro radu KNV o situaci JZD v kraji ku dni 31. října 1951.

¹⁹⁹ Tamtéž, Zpráva pro radu KNV o situaci JZD v kraji ku dni 31. října 1951.

²⁰⁰ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Komentář ke krajskému sumáři kontrolních výkazů JZD III. a IV. typů a ZVD za I. pololetí 1952 - za kraj České Budějovice.

6.2.4 Rok 1952

Na základě zkušeností z předchozího roku byly plány na tento rok sestaveny reálněji - podle tvrzení pramenů, a dokonce prý směřovaly ke skutečnému a pravdivému výsledku a lepším možnostem, jak tyto předpoklady převést do skutečnosti. Podle sumáře za první pololetí se zdála situace oproti roku 1951 lepší, celkové plnění příjmů a výdajů ukázalo rozdíl ve prospěch JZD o 8 milionů Kčs.²⁰¹ Díky dostatečné zásobě osiv a krmiv měla většina družstev pro hospodaření v tomto roce lepší vyhlídky. Výsledek hospodaření za první čtvrtletí roku 1952, který nakonec nebyl zvláště uspokojivý, projevil nezbytnost přikročit k silnějším opatřením pro zajištění a udržení plánované hodnoty pracovní jednotky v JZD. V pohraničí byl zaznamenán pokrok především v místech, kde se podařilo získat do vedení schopné funkcionáře. Špatná situace přetrvává v některých JZD v českokrumlovském, trhosvinenském a kaplickém okrese. Pomoci jim by prý mělo nové schopné řízení a dohled ONV. Čtvrtletní rozpočet neplnilo celkem 53 JZD v Jihočeském kraji, který se potýkal s nedostatkem spolehlivých pracovníků, kteří by i v družstvu zůstali. To, že si zemědělci radši hledali jinou práci, například v továrně,²⁰² svědčí o mnohém.²⁰³

V živočišné výrobě nebyly splněny za první pololetí 1952 plánované stavy hovězího dobytka, zejména krav. Špatná situace panovala v pohraničí, kde měl mít preferenci chov dobytka. Vládní usnesení tedy nesplnili z důvodu nedostatku stájových prostorů, kvalitního plemenářského materiálu, krmiv a především pracovníků.²⁰⁴ Autor komentáře správně podotýká, že by se mělo vyřešit rozdělení sklizně v těch JZD v pohraničí, kde už v půlce roku je jasné, že dodávky nesplní. Sklizeň by nestačila na splnění naplánovaných kontingentů, dotací fondů a ještě pro členy na naturální dávky. Nabízí otázku k promyšlení, zda má smysl trvat na splnění dodávek v případech, kdy družstvu nezbudou zásoby osiv a krmiv a kdy prakticky co dodají, na druhé straně za vyšší cenu budou muset kupovat zpět.²⁰⁵

Hospodářská situace v pohraničí byla v tomto roce lepší než v tom předchozím, ale zhoršující se morálky a situace uvnitř družstev si vedení všimlo. Nouze donutila družstevníky v Kaplici rozšířit své záhumenky, pro svůj dobytek však sekali

²⁰¹ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Komentář k I. pololetí 1952, s. 167.

²⁰² Někteří družstevníci z pohraničních JZD dokonce prosili, aby je pustili pracovat do továren, že jim za to ještě zaplatí. SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Komentář ke krajskému sumáři kontrolních výkazů JZD III. a IV. typů a ZVD za I. pololetí 1952 - za kraj České Budějovice.

²⁰³ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Finanční a hospodářská situace JZD I./1952, kraj České Budějovice.

²⁰⁴ Tamtéž, Komentář ke krajskému sumáři kontrolních výkazů JZD III. a IV. typů a ZVD za I. pololetí 1952 - za kraj České Budějovice.

²⁰⁵ Tamtéž.

družstevní jetel či louky, což se zase nelíbilo vedoucím.²⁰⁶

Dne 16. června 1952 napsali předseda Václav Škoda a zemědělský referent KNV František Kutiš rozbor krajského národního výboru na návrh dalšího rozvoje JZD. Konstatují, že většina družstev vznikla v pohraničí, kde je nižší efektivita, zatímco v nejlepších oblastech kraje se družstva vyskytují ojediněle. V okrese České Budějovice JZD II. až IV. typů hospodařila na 14 % zemědělské půdy. Průměrná výše plánované pracovní jednotky 67,70 Kčs byla vcelku dodržována. Navíc se v mnoha přípravných výborech a družstvech I. typu vyskytovali vesničtí boháči, kteří prý svým vlivem zpozd'ovali rozvoj JZD, přesto přechod na vyšší typy probíhal bez ostrého boje proti nim. S vesnickými boháči se počítalo i při rozšiřování členské základny (př. Žabovřesky) či při přechodu na vyšší typ (Třebotovice) v roce 1952.²⁰⁷ Zato v Ouběnicích už od konce roku 1951 fungovala při ONV ve Voticích trestná komise, jež přijímala „oznámení“ o jednání vesnických boháčů, jejichž záležitosti řešila na svých zasedáních.²⁰⁸

V okrese Český Krumlov obhospodařovaly JZD II. - IV. typů přes 30 % půdy a v okrese Kaplice 21 % zemědělské půdy. Největší počet JZD byl založen právě v pohraničních částech těchto okresů, kde většinu osídlenců tvořili čeští a slovenští reemigranti, kteří se vrátili z Maďarska, Slovenska či z Bulharska. Výnosnost družstev prý brzdili právě oni, protože neměli zemědělské znalosti a ani vztah k půdě. Závažné slabiny se ukázaly v hospodaření JZD nedostatečnou pracovní morálkou, chybnou organizací práce a nízkou politickou a odbornou pomocí, což se projevilo v hospodářských výsledcích. Hluboké ztráty prý vznikly vzájemným šizením a využíváním méně znalých družstevníků ze strany nezodpovědných funkcionářů. Tyto vady zapříčinily útěk pracovníků ze zemědělství, averzi k hospodářské činnosti v JZD či politicko-výchovné práci. Místo posilování JZD docházelo k převedení družstev k československým státním statkům (Meziříčí). Pokles pracovní morálky způsobil nedbání na organizaci práce a základní agrotechnické a zootechnické předpisy, které pak vedly k podprůměrné hektarové výnosnosti. V místech blíže vnitrozemí v českokrumlovském a kaplickém okrese prý vesničtí boháči úmyslně zdržovali družstvo v přechodu na vyšší typ. Průměr pracovní jednotky (PJ), jež činil v okrese Kaplice 71 Kčs, nebyl dodržen, neboť dosáhl jen 66,50 Kčs. Podobně na tom byli pracovníci na Českokrumlovsku, kde se výše plánované PJ rovnala 78,60 Kčs, ale dosáhla pouze

²⁰⁶ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Komentář ke krajskému sumáři kontrolních výkazů JZD III. a IV. typů a ZVD za I. pololetí 1952 - za kraj České Budějovice.

²⁰⁷ Tamtéž, *Zemědělství - Všeobecné a společné věci*, Rozbor KNV v ČB k resoluci strany a vlády o JZD a návrh na rozpracování usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD z 16. června 1952.

²⁰⁸ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 664.

46 Kčs.²⁰⁹

S. Škoda s Kutišem navrhovali zaměřit se v těchto okresech na poskytování veškeré odborné a politické péče členům JZD především v pohraničních oblastech a přesvědčit je o pozitivěch zootechnických a agrotechnických opatření. Dále vybírat na místa funkcionářů a organizátorů JZD osídlence z vlastních řad a tyto posílat do škol a kurzů. Vyzdvihoval vztah k půdě pomocí politického přesvědčování osídlenců, poukázat na přednosti společného hospodaření a zmechanizování zemědělské práce, aby se předešlo fluktuaci z pohraničí. Propagačními a agitačními prostředky upozornit reemigranty na hospodaření reemigrantského družstva v Malšíně. Pomocí lidové správy a masové organizace v těch JZD, kde se vyskytují nedostatky, zvyšovat politickou, osvětovou a sociální péči. Řídit systematickou a promyšlenou kampaň za respektování provozních řádů a utužování státní kázně.²¹⁰

V okrese Jindřichův Hradec, kde se zbudovalo nejvíce JZD z celého okresu, si vážili pozemků s porostem trav pro obstarání krmiva. JZD II. až IV. typů hospodařila na 44 % zemědělské půdy. Funkcionáři se však i tady při zakládání JZD dopouštěli chyb tím, že nerespektovali dobrovolnost rolníků při vstupu do JZD, kterou nahradili nátlakem a částečně nesplnitelnými sliby zemědělcům.²¹¹ Josef Petráň na příkladu vsi Ouběnice slovy místního kronikáře připomíná, že „*šlechno bylo tehdy na rozkaz*“.²¹² I zde, stejně jako v ostatních okresech, vyšly najevo podstatné chyby v organizaci práce, nesprávném odměňování a nedostatky v pracovní morálce družstevníků. Průměrná plánovaná hodnota PJ byla 75,90 Kčs, dosaženo bylo 56,30 Kčs. Ze 36 JZD ji jenom dvě družstva přesáhla, 17 splnilo a stejný počet vůbec nedodrželo. Za hospodářské nezdary JZD v jindřichohradeckém okrese mohlo nedostatečné a opožděné ozřejmení hospodářských a politických úkolů, což zapříčinila chybějící vedoucí úloha strany, čímž byl utlačen princip orgánů státní moci národních výborů. V okrese je prý nutné pomocí veřejných schůzí, besed a osobního kontaktu prosadit kampaň pro uplatnění třídního boje proti vesnickým boháčům a jejich vyloučení z JZD, jako například v Lásenicích, Jarošově či Rodvínově.²¹³

V okresech Písek, Tábor a Soběslav se dosáhlo úspěchů v upevňování JZD včetně přejítí na vyšší typy. Úspěch Žišovského JZD (okres Soběslav), jež už druhým rokem hospodařilo podle II. typu provozního řádu, kazil místní vesnický boháč Reneš, který

²⁰⁹ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Zemědělství - Všeobecné a společné věci, Rozbor KNV v ČB k resoluci strany a vlády o JZD a návrh na rozpracování usnesení strany a vlády o upevnění a dalším rozvoji JZD z 16. června 1952.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s. 649.

²¹³ Tamtéž.

prý využil malé členské základny JZD. Příznivé výsledky vykazoval písecký okres. Z devíti JZD čtyři překročila plánovanou hodnotu PJ, čtyři splnila plán a jedno nedodrželo, poněvadž tam došlo k rozebrání družstevního majetku a ke sporu mezi funkcionáři. V tábořském okrese ze 14 JZD čtyři převýšila předpokládanou PJ, devět dodrželo plán a jedno vůbec. Průměrná pracovní jednotka se jedině v tábořském okrese zvedla o 20 halěrů (z 90,80 Kčs na 91 Kčs), v soběslavském okrese klesla ze 84 Kčs na 83 Kčs a v píseckém okrese se snížila ze 71,90 Kčs na 68,30 Kčs.²¹⁴

V okresech Týn nad Vltavou hospodařila družstva pouze na 4 % zemědělské půdy, kde se při zakládání a dalším rozvoji družstev prý naplno projevil vliv třídního nepřítele. Navíc se tam měl klást větší důraz na rozvoj JZD, který brzdil i vliv reakčně zaměřených kněží na malého a středního zemědělce a na zničení zbytku agrární a fašistické bašty. V okrese Vodňany družstva využívala přes 8 % zemědělské půdy. Hospodaření JZD III. a IV. typů v obou okresech bylo hodnoceno jako úspěšné díky příhodným hospodářským podmínkám.²¹⁵

Díky dostatečnému množství především vykrmených vepřů z minulého roku, kterými byly na některých místech splněny dodávky, mohla prý JZD na jaře 1952 prodávat na volném trhu.²¹⁶

Na rok 1953 bylo v plánu zaručit pevné výkupní ceny, bude-li zachován volný trh, a tedy i jeho ceny.²¹⁷

Od začátku roku 1951 vzrostl v Jihočeském kraji za rok a čtvrt počet JZD z 463 na 497 (údaj k dubnu 1952).²¹⁸

²¹⁴ J. PETRÁŇ, *Venkov v příběhu Ouběnic*, s 649.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Finanční a hospodářská situace JZD I./1952, kraj České Budějovice.

²¹⁷ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Věci zemědělského úvěru, Komentář ke krajskému sumáři kontrolních výkazů JZD III. a IV. typů a ZVD za I. pololetí 1952 - za kraj České Budějovice.

²¹⁸ Tamtéž, *Zemědělství - Všeobecné a společné věci*.

Okres	Počet JZD k 1.1.1951	Počet JZD k 1.4.1952
České Budějovice	49	50
Český Krumlov	48	47
Jindřichův Hradec	62	62
Kaplice	30	31
Milevsko	29	31
Písek	34	40
Prachatice	25	32
Soběslav	18	20
Strakonice	16	17
Tábor	24	26
Trhové Sviny	29	28
Třeboň	23	28
Týn nad Vltavou	17	16
Vimperk	35	39
Vodňany	24	30
Celkem v kraji	463	497

Tabulka 4: Počet JZD v Jihočeském kraji v lednu 1951 a v dubnu 1952.

6.2.5 Rok 1953

Dle *Návrhu plánu práce KNV na I. čtvrtletí 1954* vyšlo najevo, že i v příštím roce bude nutné věnovat velkou pozornost „*politickému a hospodářskému upevňování stávajících JZD takovým způsobem, aby se spolu se státními statky staly vzorem socialistické velkovýroby pro malé a střední rolníky dosud soukromě hospodařící*“. Vzhledem ke skutečnosti, že podíl soukromého sektoru na výrobě a dodávkách tvořil značnou část, bylo nezbytné, aby se i produkce v této sféře neustále zvyšovala i za pomoci státních traktorových stanic. Jedním z klíčových úkolů byl problém půdy ležící ladem, v pohraničí se měla půda vyčíslit a zhodnotit a dle místních podmínek se mělo rozhodnout o jejím správném využití (orná půda, louky, pastviny, ovocné sady,...) a pro takovou půdu sehnat hospodáře z československých státních statků nebo jednotných zemědělských družstev. Pomoc se očekávala i od státních traktorových stanic, jež by měly zvláště v pohraničí nahradit značný pokles pracovních sil. Trvalou úlohou v zemědělské produkci zůstávala snaha o růst a rozvoj

živočišné výroby.²¹⁹

Vládní prohlášení z 15. září 1953 stanovilo národním výborům, aby zařídili zvýšení zemědělské výroby. Komunisté si byli vědomi toho, že Jihočeský kraj je ve srovnání s ostatními kraji pro zemědělskou výrobu méně příhodný, že jeho umístění ovlivňuje sedm pohraničních okresů (většinou podhorských až horských), toho času chudých. Proto s ohledem na tyto nepříznivé přírodní a ekonomické poměry, mezi něž patřilo nízké zalidnění, nelze očekávat v nejbližší době podstatné zvýšení pěstování polních plodin tržních, zejména u obilovin, a tyto okresy (zvláště se jednalo o ty pohraniční) by se měly zaměřit na živočišnou výrobu. Ztráty, které jsou v pohraničí zaviněny nedostatečnou výživou dobytka (či spíše hladověním v zimních měsících), jsou tak vysoké, že samy o sobě několikanásobně převyšovaly hodnotu státních dodávek z rostlinné výroby. Rovněž musí být zmodernizována mechanizace a doplněny pracovní síly.²²⁰

Taktéž oblasti zásobování se komunisté věnovali: v příštím roce se prý bude muset zásadně zlepšit zásobování obyvatelstva ve městech i na vesnicích správným rozmístěním obchodů a závodů společného stravování s ohledem na podmínky pohraničních oblastí. Obchody by měly mít širší sortiment a kvalitnější zboží. Další nutností prý mělo být zřizování větších prodejních středisek. V plánu bylo rozšíření sítě pohostinství, aby se zvýšila životní úroveň i v odlehlých místech, a zkvalitnění obvodních lékařských služeb zvláště v pohraničí, stejně jako zdokonalení zdravotnické sítě v okresech převážně zemědělských. Přestože se v porovnání s rokem 1949 počet jeslí a mateřských školek notně navýšil, z důvodu potřeby pracovních sil žen z domácností nedostačoval.²²¹

6.2.6 Rok 1954

V průběhu let 1949 až 1954 byl dle dosavadních přehledů v jižních Čechách patrný pokles orné půdy na úkor pastvin a lesů. Z výsledků sektorového sčítání z 30. června 1954 vyplynulo, že celková výměra zemědělské půdy činila bezmála 454 tisíc ha a výměra orné půdy čítala mírně přes 281 tisíc ha, což dokazovalo, že socialistický sektor v Jihočeském kraji obhospodařoval 35 % zemědělské půdy a 28 % orné půdy, z toho státní statky zabíraly 13 % zemědělské a přes 8 % orné půdy. V 1. pololetí roku 1954 se JZD všech typů stabilizovala, odchodem „špatných“ členů nebo zrušením nevalně hospodařících družstev převážně II. a III. typu se prý zlepšil celkový stav.

²¹⁹ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548, Plánování veřejné správy, Návrh plánu práce KNV na I. čtvrtletí 1954.

²²⁰ Tamtéž, inv. č. 1117, sign. 108, kart. 541, Plánování.

²²¹ Tamtéž, inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548, Plánování veřejné správy, Návrh plánu práce KNV na I. čtvrtletí 1954.

Dle údajů z 1. ledna 1954 ze 17 292 pracovníků JZD ubylo do konce června toho roku 2 352 družstevníků. Také se snížil počet JZD, i zde se v rozboru opakuje, že komunisté v předchozích letech chybovali tím, že nedodržovali pravidlo plné dobrovolnosti a nedbale rozeznávali sociální strukturu vesnice, kde se v některých případech přerostlo zatlačování vesnických boháčů do fáze likvidace.²²²

Neodpovídající způsoby při zakládání a zvětšování některých JZD měly za následek odchod členů z družstev, přesto prý dle finanční analýzy vykazovala družstva za první polovinu roku 1954 permanentní vzestup a rozvoj socializace. V rozboru se připomíná, že se opět málo zabývali vlivem „vesnických boháčů“. Od druhé poloviny roku 1954 se krajský národní výbor chtěl zacílit na získávání nových členů družstev a zřizovat nová družstva na příhodných místech. Družstevníci se měli řídit pokyny soudruha Chruščova, které pronesl na X. sjezdu Komunistické strany Československa v červnu 1954: „*Združstevňování rolnických hospodářství není pouze otázkou boje za vyšší produktivitu zemědělství, nýbrž i otázkou boje za ulehčení práce rolníků, za širší zapojení rolníků, zvláště žen za aktivní účasti na veřejném životě, na spravování státu.*“ Dále Chruščov komentoval družstva v tom smyslu, že je jisté, že se i do budoucna rozrostou a zesílí a budou vykazovat vyšší hektarové výnosy.²²³

Oproti předchozímu roku na tom byla JZD finančně lépe. Za důvody špatného hospodaření bylo považováno: slabá podpora ONV, malé množství pracovníků, nevalná morálka, nízké výtěžky rostlinné výroby, nedostatek hnojiv a steliva pro výrobu hnoje a neodborné zacházení s hnojem a močůvkou. Kvůli nedostatku hnojiv prý není možné zaručit vysoké výnosy, s čímž samozřejmě souvisí i krmivová základna, plánované stavy a v neposlední řadě i pracovní jednotky. V živočišné výrobě chyběly stavy dobytka ve všech okresech z důvodu nedobré krmné základny, chabé krmné techniky a neuspokojivé péče o JZD ze strany zootechnické služby, ale nejhůře na tom bylo Jindřichohradecko, kde v JZD v Dolní Radouni scházelo do plánu stavů 63 kusů hovězího dobytka, v Jarošově 27. V českobudějovickém okrese se obdobné zástavy týkaly vepřového dobytka.²²⁴ Nedostatky v zemědělské výrobě se negativně odrážely v plnění povinných dodávek a výkupu zemědělských výrobků. Národní výbory (zejména MNV) prý málo dbaly na výkup zemědělských produktů. Všechna JZD prý plnila povinné kontingenty ve všech druzích, ale v soukromém sektoru je hlavně zemědělské závody nad 15 ha neplnily.²²⁵ Při pěstování zeleniny se vyskytovaly stejné problémy, kromě absence pracovníků, nářadí a neznalosti

²²² SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, Zemědělství - Všeobecné a společné věci, Rozbor za 1. pololetí 1954.

²²³ Tamtéž.

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž.

pěstování zeleniny v případě některých JZD byla při plánování snaha o to, aby byl každý kraj v jeho pěstování soběstačný, což způsobilo, že jednotlivé druhy zeleniny byly rozepisovány i na ty nejdrobnější zemědělce a plánované úkoly byly velmi roztržštěné. Evidentně se v tomto roce v porovnání s předchozími léty přestalo tak bojovat proti mandelince bramborové, která se už vyskytovala ve 604 obcích. Ke třetímu čtvrtletí 1954 se velká část JZD v kraji hospodářsky i organizačně upevnila, a dokonce prý „k řadě vzorných družstev přibyla další“.²²⁶ V pohraničí fungovalo na podzim 1954 celkem 268 JZD, z nichž většinu tvořila družstva III. typu (173 družstev), což například podpořil i vznik nového družstva z dosídlenců ze Slovenska ve Kvildě (vimperský okres). Dosídlení pohraničí, které komplikoval nedostatek vhodných bytů, bylo k první polovině roku 1954 splněno pouze z 10 %, získali 224 osob z plánovaných 2 236 lidí. Stav se zlepšil na podzim t.r. splněním na skoro 50 %.²²⁷

Z tabulky o počtu JZD v Jihočeském kraji v letech 1950 - 1954 lze vidět nárůst počtu družstev v kraji.²²⁸

	1.1.1950	1.1.1951	30.6.1951	1.4.1952	1.1.1953	1.1.1954
Počet JZD	275	463	484	497	559	570

Tabulka 5: Počet JZD v Jihočeském kraji v letech 1950 - 1954.

6.2.7 Roky 1955 - 1958

Ve druhé polovině 50. let zažila JZD větší příliv v převážně většině středních rolníků, nejednalo se však o jejich duševní identifikaci s přesvědčením kolektivního způsobu hospodaření. Většina z nich totiž vzdala možnost soukromého hospodaření vlivem uměle vybudovaného ekonomického nátlaku či celkové politiky uvnitř republiky a mezinárodní politické situace.²²⁹ V letech 1956 - 1957 se díky tomu množství nově založených JZD navýšilo, stejně jako počet družstev vyšších typů.²³⁰

Důraz měl být stále kladen na mechanizaci a chemizaci zemědělství a měla být rovněž zlepšována soběstačnost družstev a životní úroveň jejich členů. Vedle zakládání nových družstev docházelo k převádění těch slabších pod státní statky, a tím i ke snižování jejich počtu. Rozšíření družstevního sektoru v zemědělství v letech

²²⁶ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553, *Zemědělství - Všeobecné a společné věci*, Rozbor za 1. pololetí 1954.

²²⁷ Tamtéž, III. čtvrtletí 1954.

²²⁸ Tamtéž, Rozbor za 1. pololetí 1954.

²²⁹ J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace*, s. 114-115.

²³⁰ V. BŘEZINA, *Kolektivizace zemědělství*, s. 132.

1957 a 1958 mělo za následek podstatnou změnu v „charakteru zemědělské výroby v Československu i v charakteru držby zemědělské půdy“.²³¹

Podle státního plánu rozvoje zemědělství na rok 1956 bylo nezbytné zajistit rozvoj zemědělské výroby v těchto ohledech: pro zvýšení zemědělské výroby plně využít všechnu zemědělskou a ornou půdu, zejména se jednalo opět o pohraničí; lépe využívat statková hnojiva a zvýšit dodávky strojených hnojiv, zvýšit produkci živočišné výroby (hlavně masa), zlepšit mechanizaci, zvýšit počet pracovníků v zemědělství a zajistit přísun mládeže do zemědělství a podporovat malé a střední rolníky v jejich snaze zvyšovat zemědělskou výrobu. Nově se stavy hospodářských zvířat plánovaly k 1. říjnu a nikoli k 31. prosinci. Přejít na toto plánování se zavedl proto, aby mohly být před zazimováním dobytka vyřazeny jatečně zralé kusy, popřípadě kusy, pro které by nebylo v zimě krmivo. Rostlinnou výrobu také bylo třeba navýšit, a to rozšířením osevních ploch a zvýšením hektarových výnosů.²³²

Návrh hektarových výnosů na rok 1957 vycházel z plánu zavádění pokrokových metod, vypracovaného v jednotných zemědělských družstvech a obcích. Porovnáním dnešního stavu uplatňováním pokrokových metod s plánem na rok 1957 za pomoci agronomů a zootechniků prý bude možné posoudit, o kolik se zvýší hektarové výnosy a užitkovost. Například plán výroby mléka se měl propočíst na základě plánované dojitosti z průměrného stavu krav v roce 1957.²³³

6.3 10 let vítězného budování jižních Čech

Tento padesátistránkový dokument, sepsaný Plánovací komisí rady KNV a zveřejněný dne 3. února 1958 v Českých Budějovicích, podává svědectví o proběhlém desetiletém žití pod nadvládou KSČ. „10 let vítězného budování jižních Čech“ připomíná, že jižní Čechy byly v době předmnichovské republiky velmi chudou oblastí se zastaralým průmyslem, kterému sedmiletá fašistická nadvláda ještě přitížila a „zhoršila pracovní a sociální podmínky dělnictva“. Právě proto se text ohlíží za úspěchy, kterých dosáhla komunistická vláda po převratu v roce 1948, kdy „pracující lidově demokratického Československa vykročili pevným krokem na cestu budování socialismu“. Taktéž zemědělská výroba na jihu Čech zaostávala za úrodnějšími oblastmi republiky. Rozvíjející se kapitalismus prý hrál do karet hlavně velkostatkářům, statkářům a kulakům, tedy těm nejzámožnějším na vesnici, hospodařících na nejlepších a scelených pozemcích, kteří si mohli koupit moderní stroje, šlechtěná osiva a dostatek hnojiv, zatímco drobní a střední rolníci, mající k

²³¹ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace*, s. 32-37.

²³² SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686, Zemědělství, rok 1956.

²³³ Tamtéž.

dispozici pouze malou a rozkouskovanou půdu, se živili převážně ruční prací.²³⁴

Až osvobození (sovětskou) armádou přineslo pozvolný rozvoj průmyslu, který pak ještě podpořila dělnická třída, jež se chopila vedení podniků. Sami se pyšní tím, že pozemková reforma zlikvidovala statkářské vlastnictví půdy. Podle hesla „půda patří těm, kdo na ní pracují“, získal zkonfiskovanou půdu do společného vlastnictví lid a do soukromého bezzemci, domkáři a zvláště malí a střední rolníci, kterým se prý díky tomu „*zvýšila životní úroveň, neboť se vymanili ze závislosti na statkářích a kulacích*“.²³⁵

---

²³⁴ SOA Třeboň, *KNV ČB 1949 - 1958*, inv. č. 1341, sign. PK/99, „10 vítězného budování jižních Čech“, karton 686, s. 1.

²³⁵ Tamtéž, s. 2.

7 Závěr

Druhá světová válka změnila velikost a území republiky (postoupení Podkarpatské Rusi SSSR), ústavní a správní systém i vztahy mezi národnostmi. Zároveň se komunistická strana netajila tím, že neobnovuje situaci a stav před Mnichovem, ale vytváří se „nová, lidová republika demokratická“.²³⁶

Souhlasím s tím, že na rozložení politické moci po druhé světové válce měl vliv vznik Národní fronty, uzavřeného stranického systému, jímž exilový prezident Edvard Beneš s tehdejšími předsedou KSČ Klementem Gottwaldem zamezili nejen fungování některých předválečných stran, zvláště docílili zákazu agrární strany, jejíž likvidace mělo pro zemědělské obyvatelstvo katastrofální důsledky. Avšak nejdůležitějším rysem se stala velmocenská politika Moskvy, jíž neměl Západ sílu čelit. I proto z výše uvedených důvodů získalo Československo jasný kurz směřování další politiky, když 25. února 1948 došlo k úplnému převzetí moci Komunistickou stranou Československa. Je neskutečné, že se za čtyřicet let své vlády komunistické straně povedlo agrárníky „vymazat“ z českého povědomí. Nejdříve vláda Národní fronty, aby získala jejich majetek a voliče, zrušila agrární stranu kvůli údajné kolaboraci, poté si dali komunisté záležet na tom, aby všichni považovali agrárníky za zrádce a kolaboranty.

Po ekonomické stránce neměla pozemková reforma třetí republiky úspěch, přesto byla její první část zdárná, zejména ve vnímání venkovského obyvatelstva (ti byli rádi za to, že dostali půdu, ale z hospodářského hlediska to znamenalo zničení), což se KSČ vyplatilo v politice, kdy se po volbách do Ústavodárného národního shromáždění 26. května 1946 stala v českých zemích nejsilnější politickou stranou.²³⁷

I přes značné množství přerozdělené půdy mezi lety 1945 - 1948 v Československu mohla pozemková reforma ohrozit zásobování a výživu obyvatelstva, neboť tak ohromné roztržení půdy mohlo způsobit úpadek zásobovacího systému. Opodstatnění měla reforma jen při dopadu na výsledek ve volbách, kdy potřebovala KSČ získat hlasy voličů na venkově. Následné sjednocování prostřednictvím nucené kolektivizace se projevuje jako nevyhnutelný výsledek pozemkové reformy, třebaže se nabízí otázka, do jaké míry ji při přípravě reformy KSČ a KSS braly v potaz. Komunistická idea o tom, že se s procesem kolektivizace bude zvyšovat i zemědělská výroba, se sice ihned neprokázala, nicméně vzrůstající nesnáze se zásobováním městského obyvatelstva vláda řešila donucovacími prostředky vůči zemědělcům, zejména nuceným výkupem zemědělských výrobků. Ani deset let po druhé světové

²³⁶ J. CUHRA - J. ELLINGER - A. GJURIČOVÁ - V. SMETANA, *České země v evropských dějinách*, s. 159.

²³⁷ J. RYCHLÍK, *Pozemková reforma*, s. 13.

válce se v zemědělské výrobě nepodařilo dosáhnout předválečné úrovně. Jak si lze všimnout ze zpráv Krajského národního výboru v Českých Budějovicích, značná část půdy, jež zůstávala neobdělaná, a která měla být přidělena rolníkům do nuceného pronájmu, se střetávala s nelibostí a lhostejností ze strany rolnické věrnosti. Ve všech situačních zprávách jsme se mohli dočíst, že v družstvech panuje špatná pracovní morálka a družstevníci jsou lhostejní. Zřejmě žádného funkcionáře nenapadlo, že pracovat na „cizím“ za mizerný plat ještě nikdy nikoho nemotivovalo k vyšší pracovní výkonnosti a morálce.

Komunistické straně nevadilo nedodržovat předem domluvené situace. Taktéž ignorovala princip dobrovolnosti při vstupu do JZD, podstata družstva jako původní myšlenky přece tkvěla v tom, že do něho lidé vstupovali dobrovolně. Jestliže přestalo uspokojovat potřeby družstevníků, mohli by volně vystoupit. Jediná taková situace se udála v létě roku 1953, po proslulém projevu prezidenta republiky Antonína Zápotockého, po němž nastalo zhruba dvouleté zmírnění situace.

Vyměřování nesplnitelných dodávek, zabírání majetku a půdy, nepřiměřené tresty, nevýhodné ceny ve strojních traktorových stanicích a další negativním a neúspěšným způsobem ovlivňovalo zemědělskou výrobu. Dnes si to ani neumíme představit. Dříve byly prázdné obchody, a přestože se proti zásobovací krizi pokoušela vládnoucí komunistická strana bojovat, stále zůstávala na rovině plánů „od stolu“. Ve zprávách se opakuje absence pracujících sil, a i přes snahu komunistické strany snižovat počet lidí v kancelářích, si myslím, že by se dal ještě zredukovat. Aby se komunisté nějak ospravedlnili, proč stále nepřišla tak pečlivě naplánovaná prosperita, veškeré zemědělské neúspěchy byly přičítány kulakům, což stále rozněcovalo a vlastně i opravňovalo bojovat proti této třídě „nepohodlných“ lidí. I zde na jihu Čech proti nim probíhala silná agitace: byly organizovány přednášky a besedy a v přesvědčování pomáhal i celostátní a regionální tisk. V porovnání s Petráňovými Ouběnicemi i zde komunisté na počátku 50. let 20. století tvrdili, že drobní a střední rolníci jsou nepříznivě ovlivňováni „vesnickými boháči“. Druhá polovina padesátých let však znamenala také posun v postoji vůči kulakům, kterým byl nově za speciálních podmínek povolen vstup do JZD. Omezením však podléhalo nejen jejich přijetí, ale i následné působení v rámci družstva, ať už v typu vykonávané práce nebo v nutnosti být pod neustálým dohledem KSČ.²³⁸

V celospolečenském měřítku se kolektivizace odrazila v likvidaci selského stavu a neméně v rozvratu tradičních hodnot na venkově, což je zde zřetelné dodnes.²³⁹ Situace ve druhé polovině padesátých let po likvidaci a vystěhování „vesnických

²³⁸ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace*, s. 25.

²³⁹ M. VOMELA, *Motivy kolektivizace*, s. 126.

boháčů“ se nezlepšila, naopak lidé, zaskočení událostmi a hrubým a necitelným chováním úřadů, podlehli lhostejnosti a nezájmu o veřejný život a někomu věřit. Po druhé světové válce se snižoval počet lidí v obcích z důvodu osidlování pohraničí, vystěhování kulackých rodin či odchodem za prací a v některých případech i nedobrovolně do průmyslových odvětví. Přestože Krajský národní výbor v Českých Budějovicích například v roce 1954 nadřízené varoval, že příliš vysoké a v mnoha případech nesplnitelné dodávkové úkoly budou zvyšovat nezájem a útěk od půdy, mnoho se toho nezměnilo. Dle dalších poznámek ve spise se domnívám, že krajskému národnímu výboru úbytek pracovních sil vadil spíše z toho důvodu, že by se kvůli tomu v následujících letech neplnily plány.

Prudká kolektivizace s sebou přinesla i přes velkou míru podpory ze strany národního hospodářství také řadu nedostatků, které se v plné míře projevíly začátkem roku 1959. Tehdy už bylo jasné, že plány stanovené v roce 1956 nebude možné splnit, protože se v období let 1956 - 1958 navýšila hrubá zemědělská výroba o pouhých 6 % oproti roku 1955 místo plánovaných 18 %. K obratu situace měla přispět nová legislativa z počátku 60. let. Ani politický úspěch kolektivizace, tedy její dokončení mezi lety 1957 a 1960, spočívající v téměř naprosté likvidaci soukromého sektoru zemědělství, nedokázal zakrýt hospodářské neúspěchy JZD. K obratu a stabilizaci tohoto sektoru tak došlo až ve druhé polovině 60. let.²⁴⁰

Do konce 50. let dvacátého století se neprokázaly teoretické plány komunistické strany o tom, že socialistická zemědělská výroba přináší vyšší úroveň a lepší výsledky. Jana Burešová připomíná, že se do té doby podařilo uskutečnit *„pouze první část vládní zemědělské teorie, a to destruktivní, kdežto konstruktivní budování pokrokového vyspělého a efektivního zemědělství, jak předpokládaly teoretické postuláty, se prosazovalo nesmírně těžce a začalo až v následujícím období 60. let“*.²⁴¹

Zvolené téma není ani zdaleka vyčerpané. Tato práce by si zasloužila hlubší výzkum situace v pohraničních oblastech Československa, ke které je ve fondu *Krajský národní výbor České Budějovice 1949 - 1958* (uložený ve Státním oblastním archivu v Třeboni) ještě spousta materiálu. Velmi zajímavým námětem by byla diskriminace školou povinných dětí vesnických boháčů, kterým byl zamezen přístup ke studiu. Fond *Krajský národní výbor České Budějovice 1949 - 1958* obsahuje také mnoho informací k měnové reformě v roce 1953. Stranou pozornosti jsem nechala církve a pronásledování kněží, proto by se tématem pro budoucí výzkum mohl stát i tento aspekt.

²⁴⁰ J. PERNES, *Závěrečná etapa kolektivizace*, s. 39-51.

²⁴¹ J. BUREŠOVÁ, *Kolektivizace*, s. 115.

8 Seznam pramenů a literatury

8.1 Archivní prameny

Státní oblastní archiv Třeboň, fond Krajský národní výbor České Budějovice (1850) 1949 - 1958 (1963)

Státní oblastní archiv Třeboň, fond KSČ - JKV České Budějovice (1928) 1945 - 1990

8.2 Prameny vydané

Košický vládní program. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1974.

Paměť a dějiny, 2017/01, ročník XI

Vesnické Zemědělské noviny, ročník 1956

Zemědělský kalendář, ročník 1950

Zemědělský zpravodaj okresu Trhové Sviny, ročník 1952

Zrcadlo naší vesnice, ročník 1956

8.3 Literatura

BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín. *Dějiny zemědělství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Libri, 2010.

BLAŽEK, Petr - JECH, Karel - KUBÁLEK, Michal a kol. *Akce "K". Vyhnání sedláků a jejich rodin z usedlostí v padesátých letech. Studie, seznamy a dokumenty*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2010.

BLAŽEK, Petr - KUBÁLEK, Michal (eds.). *Kolektivizace venkova v Československu 1948 - 1960 a střeoevropské souvislosti*. Praha: Dokořán, 2008.

BRENNER, Christiane. *Mezi východem a západem: české politické diskurzy 1945 - 1948*. Praha: Argo, 2015.

BŘEZINA, Vladimír - PERNES, Jiří (eds.). *Závěrečná fáze kolektivizace zemědělství v Československu 1957 - 1960*. Brno: StilusPress, 2009.

CUHRA, Jaroslav - ELLINGER, Jiří - GJURIČOVÁ, Adéla - SMETANA, Vít. *České země v evropských dějinách. Díl čtvrtý. Od roku 1918*. Praha: Paseka, 2006.

FROLEC, Ivo (ed.). *Osudy zemědělského družstevnictví ve 20. století*: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 15.-16.5. 2002 věnovaný Lubomíru Slezákovi k 70. narozeninám. Studie Slováckého muzea 7. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 2002.

FROLEC, Ivo (ed.). *Zemědělství na rozcestí 1945 - 1948*: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.-23. 9. 1998. Studie Slováckého muzea 3. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1998.

JECH, Karel. *Kolektivizace a vyhánění sedláků z půdy*. Praha: Vyšehrad, 2008.

JECH, Karel. *Soumrak selského stavu 1945 - 1960*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.

JIRÁSEK, Zdeněk - ŠŮLA, Jaroslav. *Velká peněžní loupež v Československu 1953, aneb 50 : 1*. Praha: Svítání, 1992.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu: k sociálním dějinám v letech 1945 - 1969*. Praha: Academia, 2007.

KAPLAN, Karel. *Proměny české společnosti (1948 - 1960)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2012.

KAPLAN, Karel. *Sociální souvislosti krizí komunistického režimu v letech 1953 - 1957 a 1968 - 1975*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1993.

KUTNAR, František. *Malé dějiny brambor*. 2. přepracované a rozšířené vydání. Praha: Etnologický ústav AV ČR, 2005.

PECKA, Emanuel - SAK, Robert. *Historický mezník: k počátkům činnosti Komunistické strany Československa v jižních Čechách*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství, 1960.

PETRÁŇ, Josef. *Dějiny českého venkova v příběhu Ouběnic*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011.

PETRÁŠ, Jiří - SVOBODA, Libor (eds.). *Československo v letech 1954 - 1962*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2015.

PETRÁŠ, Jiří - SVOBODA, Libor (eds.). *Osm let po válce: rok 1953 v*

Československu. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů. České Budějovice: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, 2014.

ROKOSKÝ, Jaroslav - SVOBODA, Libor (eds.). *Kolektivizace v Československu*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2013.

ROKOSKÝ, Jaroslav - URBAN, Jiří a kol. *František Udržal (1866 - 1938): Sedlák a politik*. Praha: Vyšehrad, 2017.

RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha: Academia, 2002.

SCHINKO, Jan. *České Budějovice 1948 - 1989: když se psalo, co se smělo*. České Budějovice: Milan Binder, 2006.

SEMOTANOVÁ, Eva. *Atlas českých dějin. 2. díl - od r. 1618*. Praha: Kartografie Praha, 2003.

SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848 - 1990*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.

URBAN, Jiří. *Venkov pod kolektivizační knutou: okolnosti exemplárního „kulackého“ procesu*. Praha: Vyšehrad, 2010.

VERGNER, Zdeněk. *Národní hospodářství v ČSR v letech 1945 - 1960*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1960.

9 Soupis zkratek

apod. - a podobně

AV - Akademie věd

AV NF - Akční výbor Národní fronty

č. - číslo

čl. - článek

ČR - Česká republika

ČSD - Česká sociální demokracie

ČSM - Československý svaz mládeže

ČSR - Československá republika

ČSSS - Československý státní statek

ČR - Česká republika

ČSL - Československá strana lidová

ed. - editor

eds. - editoři

fasc. - fascikl

ha - hektar

HTÚP - hospodářsko-technická úprava půdy

inv. č. - inventární číslo

JKV - Jihočeský krajský výbor

JNV - Jednotný národní výbor

JSČZ - Jednotný svaz českých zemědělců

JSSR - Jednotný svaz slovenských rolníků

JZD - Jednotné zemědělské družstvo

kart. - kartón

Kčs - koruna československá (1945 - 1992)

KNV - krajský národní výbor

kol. - kolektiv

KSČ - Komunistická strana Československa

KSS - Komunistická strana Slovenska
KV - krajský výbor
MNV - místní národní výbor
NF - Národní fronta
NPF - Národní pozemkový fond
OKZV - Okresní komise pro zemědělskou výrobu a výkup
ONV - okresní národní výbor
OV - okresní výbor
PJ - pracovní jednotka
PV - přípravný výbor
ROH - Revoluční odborové hnutí
s. - strana
s. - soudruh
Sb. - sbírka zákonů
sign. - signatura
sl. - složka
SOA - Státní oblastní archiv
SSSR - Svaz sovětských socialistických republik
STS - strojní a traktorová stanice
UNRRA - z angl. United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa Spojených národů pro pomoc a obnovu)
USA - z angl. United States of America (Spojené státy americké)
ÚV KSČ - Ústřední výbor Komunistické strany Československa

10 Obrazové přílohy

10.1 Seznam příloh

1	Zemědělský kalendář, březen 1950.	69
2	Seznam přípravných výborů (PV) a JZD I. a II. typu v okrese České Budějovice (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549.)	70
3	Sociální a politické rozvrstvení funkcionářů v JZD v roce 1951 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549.)	71
4	Plán zeleniny na rok 1953 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1117, sign. 108, kart. 540.)	71
5	Návrh plánu zemědělského referátu na 1. čtvrtletí 1952 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548.)	72
6	Návrh plánu zemědělského referátu na 1. čtvrtletí 1952 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548.)	73
7	Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR v letech 1952 a 1953 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1117, sign. 108, kart. 541.)	74
8	Plnění dodávek v letech 1953 a 1954 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553.)	75
9	Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR za rok 1955 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)	76
10	Výpočet směnových norem v roce 1955 - 1. strana (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)	77
11	Výpočet směnových norem v roce 1955 - 2. strana (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)	78
12	Výpočet směnových norem v roce 1955 - 3. strana (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)	79
13	Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR za rok 1956 (SOA Třeboň, <i>KNV ČB 1949 - 1958</i> , inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)	80
14	Sociální skladba obyvatelstva v Československu v letech 1950 - 1959 (Atlas českých dějin, s. 67)	81
15	Krajské zřízení v Československu v letech 1949 - 1960 (Atlas českých dějin, s. 67)	81

Den		Kalendář			Slunce		Měsíc běh ve zn.
		římskokatolický	československý	evangelický	východ h. m.	západ h. m.	
1	Středa	Albín bisk. Sdp	Bělík	Albín	6 45	17 41	SSS W
2	Čtvrtek	Anežka Čes.	Anežka Přemysl.	Simplicius	6 43	17 42	
3	Pátek	Kunhuta Sdp	Fr. L. Rieger	Václav Kleych	6 41	17 44	
4	Sobota	Přen. sv. Václava ☉ Sdp	Vladivoj	Adrian	6 39	17 46	
A. Druhá neděle postní (Reminiscere). O proměnění Páně. Matouš 17, 1-9.							
5	Neděle	Perpetua a Fel.-Kazimír	Želimír	Fridolín	6 37	17 47	W W
6	Pondělí	Bedřich	Miroslav	Bedřich	6 35	17 49	
7	Úterý	Tomáš Akvinský Nar. pres. TGM	Tomáš Nar. pres. TGM	Nar. pres. TGM	6 33	17 51	W W
8	Středa	Jan z Bohu	Blažena Mezinárodní den žen	Radek	6 31	17 52	
9	Čtvrtek	Františka Řím.	Františka	Jan Želivský	6 29	17 54	W W
10	Pátek	Roucho P. - 40 muž. ☾	Božislav	Havel Žalanský	6 26	17 56	
11	Sobota	Heraklius	Anděla	M. Flacius Ilyr.	6 24	17 57	W W
A. Třetí neděle postní (Oculi). Ježíš vymítá ďábla. Lukáš 11, 14-28.							
12	Neděle	Řehoř I. Vel.	Alois Jirásek	Řehoř Armen.	6 22	17 59	W W
13	Pondělí	Eufrasie	Vlasta	Růžena	6 20	18 0	
14	Úterý	Matylda	Vlastibor	Jan Krása	6 18	18 2	W W
15	Středa	Kl. M. Hofbauer - Longin	Radislav	Dluhoš	6 16	18 4	
16	Čtvrtek	Vlastimil	Klimeš	Amos	6 14	18 5	W W
17	Pátek	Sv. Pětran P. - Jan Sark.	Vlastimil	Gertruda	6 12	18 7	
18	Sobota	Cyrl Jerus. ☉	Edvard	Edvard	6 9	18 8	W W
A. Čtvrtá neděle postní (Laetare). Ježíš nasytil 5000 lidí. Jan 6, 1-15.							
19	Neděle	Josef pěstoun P.	Josef	Josef	6 7	18 10	W W
20	Pondělí	Jáchym	Olbram	Volfram	6 5	18 12	
21	Úterý	Benedikt	Blahoslav	Benedikt	6 3	18 13	W W
22	Středa	Oktavian	Jiří Poděbradský	Jiří z Poděbrad	6 1	18 15	
23	Čtvrtek	Viktorian	Vladko	Udo	5 58	18 16	W W
24	Pátek	Nejdr. Krev Páně Gabriel arch.	Zbislav	Florencie	5 56	18 18	
25	Sobota	Zvěst. P. Marie	Zvěst. Marie	Vtělení Páně	5 54	18 20	W W
A. Pátá neděle postní (Judica). Židé chtěli Ježíše kamenovati. Jan 8, 46-59.							
26	Neděle	Haštal ☽	Hašek	Mik. Radziwi	5 52	18 21	W W
27	Pondělí	Emanuel	Zbyhněv	Rupert	5 50	18 23	
28	Úterý	Jan Damasc.	Nar. Komenského	Nar. Komenského	5 47	18 24	W W
29	Středa	Berthold	Premek	J. Rutherdorf	5 45	18 26	
30	Čtvrtek	Amadeus (Boh.)	Lutobor	Arnošt P.	5 43	18 27	W W
31	Pátek	Sedmibol. P. Marie Kvido	Myslana	Ig. Newton	5 41	18 29	

V březnu přibude dne o 1 hod. 52 min.

Čtvrti Měsíce.

☉ úplněk 4. t. m. o 0 hod. 24 min.
 ☾ poslední čtvrt 10. t. m. o 16 hod. 56 min.
 ☽ nový měsíc 18. t. m. o 5 hod. 10 min.
 ☽ první čtvrt 26. t. m. o 10 hod. 55 min.
 Slunce vstoupí do znamení Berana ♈ dne 21.
 ☽ poslední čtvrt 26. t. m. o 10 hod. 55 min.

Počasí podle stoletého kalendáře.

Od 1. do 4. jarní teplé počasí. Od 5. do 8. značně ochladí, v noci bude mrznouti. Od 9. do 15. převážně pěkné počasí, od 16. do 21. čerstvé větry, od 22. do 24. deštivo a chladno, od 25. až do 27. teplo. Od 28. do konce měsíce jasné ale studené dni.

Obrázek 1: Zemědělský kalendář, březen 1950.

Seznam PV a JZD I. a II. typu.

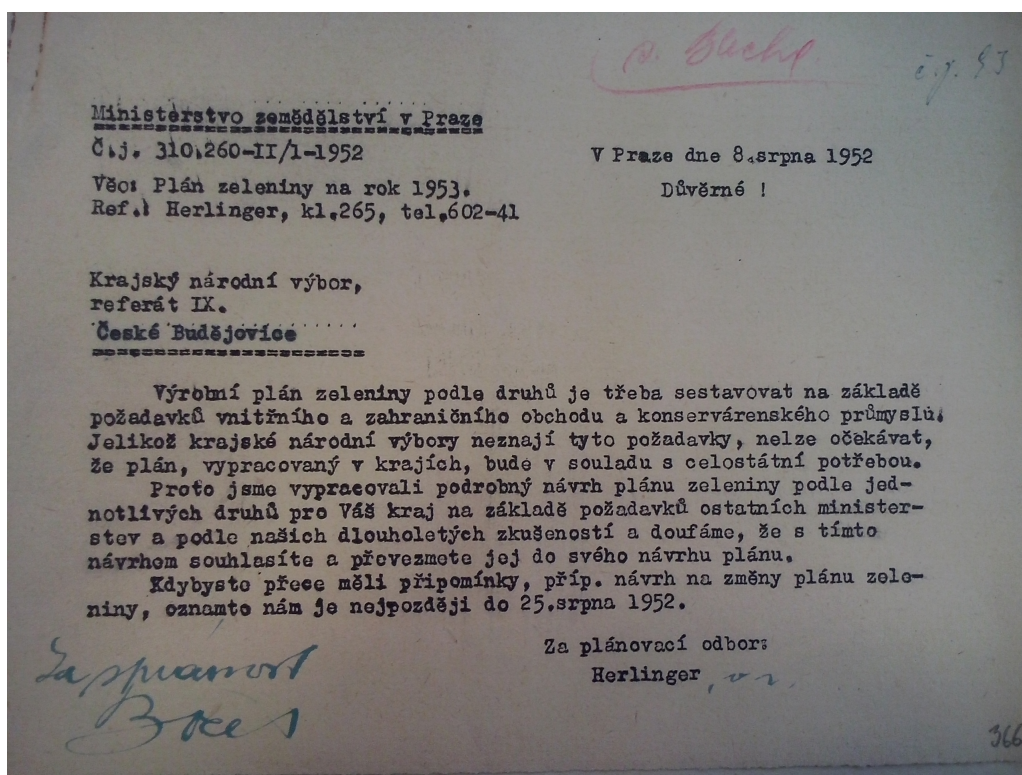
Okres: České Budějovice

JZD	typ	založen	HTGP provedené v roce 1950	vyhled přejítí na III. typ
Libnič	bez	16.7.49.		
Dubičské		26.7.49.		
Úsilné		11.7.49.		
Dobrá Voda		3.8.50.		
Srubec		20.10.50.		
Cejkovice		26.11.49.		
Nová Ves		17.6.49.		
Plav		20.5.50.		
Rudolfov		8.7.49.		
Heřman		22.6.49.		
Boršov		15.9.50.		
Vrábče	PV	28.3.51.		
Dubné	I.	16.7.49.		
Kyřkovičky		16.6.49.		
-Čakovce		7.6.49.		
Haklový Dvory		16.7.49.		
Vitín				
Čakov	II.	25.5.49.		
Doudleby		25.6.49.		
Homole		18.5.49.		
Nové Homole		6.7.49.		
Litvinovice		2.8.49.		
Třebín		22.8.50.		
Čtyři Dvory		28.11.49.		
Lápanovice		28.7.49.		
-Dobšice		16.6.49.		
Jankov		3.6.49.		
Adamov		20.6.49.		
Kamenný Újezd		4.9.49.		
Holašovice		21.10.50.		
Dolní Svínec		20.10.50.		
Zalužice		21.10.50.		
Zliv		16.7.49.		
Pohůrka		23.7.49.		
Dašný		26.8.49.		
Dobřežovice		22.9.51.		
Kněžské Dvory				

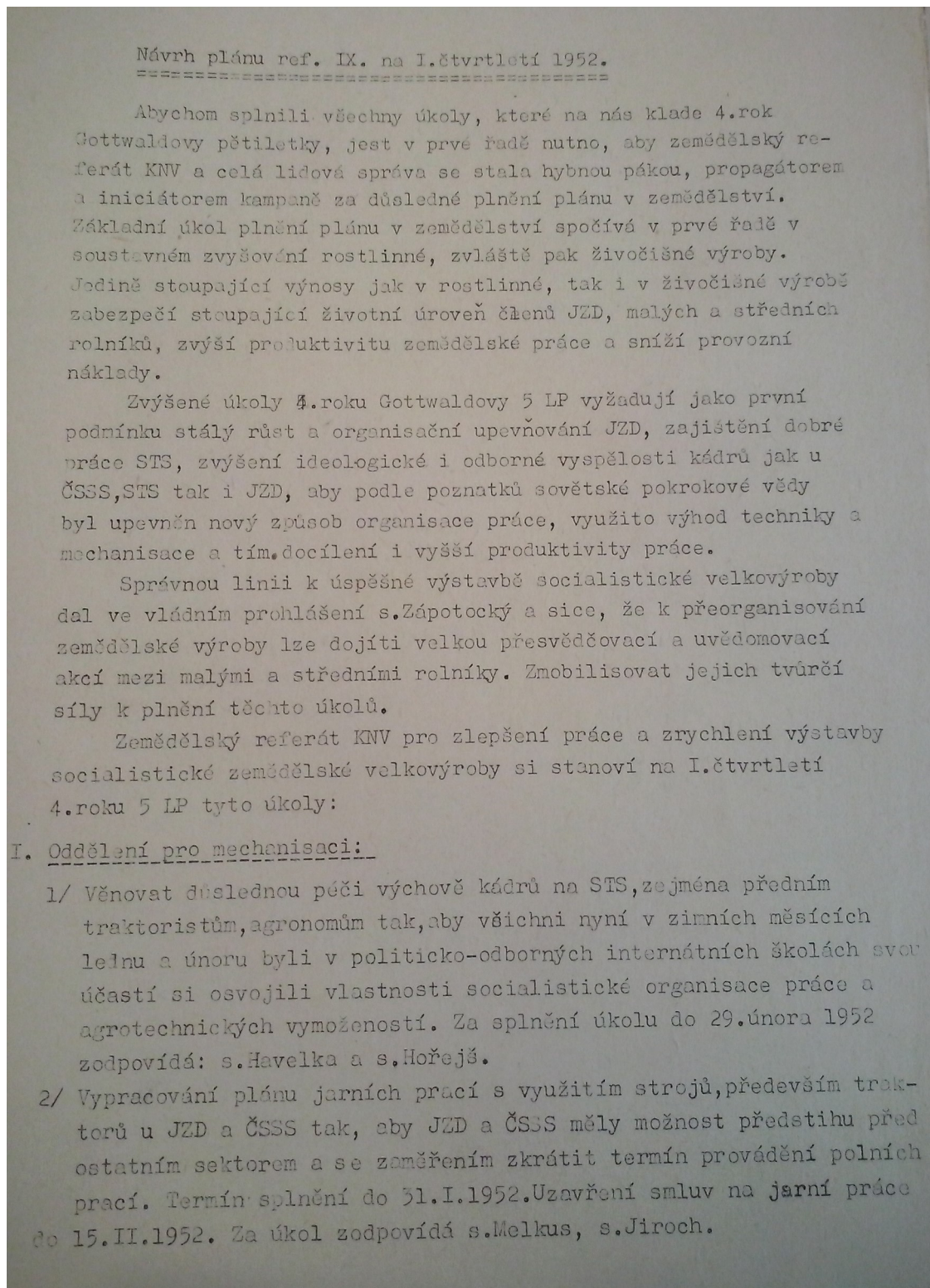
Obrázek 2: Seznam přípravných výborů (PV) a JZD I. a II. typu v okrese České Budějovice (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549.)

J Z D	Počet funkci- onářů	Z toho						Polit. příslušnost			
		do 5ha	do 10 ha	15ha	20 ha	přes 20 ha	ostat- ní	KSČ	Ostatní NF. XX	bezp.	
Čes. Budějovice	296	113	65	46	6	7	59	207	24	65	
Čes. Krumlov	301	76	63	71	42	7	42	189	12	100	
Jindř. Hradec	497	176	163	89	10	2	57	423	-	74	
Kaplice	305	78	85	82	15	2	43	212	7	86	
Milevsko	260	136	82	11	1	1	29	247	1	12	
Písek	269	148	49	5	2	1	64	251	2	16	
Prachatice	176	58	55	36	8	2	17	143	-	33	
Soběslav	123	53	23	11	2	1	33	105	-	18	
Strakonice	109	52	24	5	1	-	27	100	1	8	
Tábor	237	128	43	14	3	3	46	202	-	35	
Trh. Sviny	177	71	49	40	2	1	14	147	2	28	
Třeboň	164	83	35	15	3	-	28	158	-	6	
Týn n. Vlt.	102	52	20	12	1	-	17	88	2	12	
Vimperk	136	73	32	2	4	-	25	122	-	14	
Vodňany	179	70	37	16	11	2	43	139	5	35	
C e l k e m	3.331	1.367	825	455	111	29	544	2.733	56	542	

Obrázek 3: Sociální a politické rozvrstvení funkcionářů v JZD v roce 1951 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1123, sign. 172, kart. 549.)

Obrázek 4: Plán zeleniny na rok 1953 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1117, sign. 108, kart. 540.)

Obrázek 5: Návrh plánu zemědělského referátu na 1. čtvrtletí 1952 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548.)

- 2.
- 3/ Vypracování plánu oprav podle směrnic tak, aby opravy strojů byly provedeny do 1.III.1952. Zodpovídá s.Jiroch.
  - 4/ Vypracování plánu přesunu strojů při výpomoci jarních prací pohraničním okresům a to jak JZD tak i ČSSS do 15.II.1952.
Zodpovídá s.Augustin.
  - 5/ Vypracování plánu ošetření lučních ploch v pohraničí pro traktorovou brigádu, která by se ošetřením výhradně zabývala. Termín 29.II.1952
Zodpovídá s.Augustin.
  - 6/ Vypracování návrhů na sestavu agregátů za účelem využití těžkých traktorů v jarních polních pracích. Termín splnění úkolu do 15.II.1952.
Zodpovídá s.Jiroch,
  - 7/ Vypracování návrhu na vybavení středisek včetně sociálních opatření pro traktoristy. Termín splnění úkolu 31.I.1952.
Zodpovídá s.Hořejš, s.Havelka
  - 8/ Vypracování politicko-odborných kladisek pro uskutečnění socialistické soutěže mezi traktoristy a traktorovými brigádami se zaměřením uskutečnit vzorné traktorové brigády. Termín splnění úkolu 15.II.1952.
Zodpovídá s.Melkus.
  - 9/ Dodržování politické výchovy zaměstnanců STS přes desetiminutovky, instruktáže, besedy s traktoristy s oživením složek, resp. ZO-KSČ, ROH a ČSM a to na všech STS. Za důsledné plnění úkolu
Zodpovídá s.Hořejš.
  - 10/ Podávání přehledu o činnosti a hospodářských výsledcích za každý uplynulý měsíc radě KNV. V provádění oprav 14 denně podle stanic.
Zodpovídá s.Hořejš.
  - 11/ Na všech stanicích uplatnit kádrové pohovory se zaměřením k pracovní ukázněnosti a výchově kvalifikovaných traktoristů.
Zodpovídá s.Hořejš.
- II. Odišlení pro JZD.
- 1/ Pod heslem naučit JZD dobře hospodařit a zvyšovat neustále produktivitu práce družstevníků, mobilisovat všechny zemědělské pracovníky v lidové správě, zájmových složkách, aby se věnovali masové propagační práci v upevňování JZD, jejich přechodu na vyšší typy a další nové jejich zakládání. Úkol dlouhodobý, za splnění zodpovídá s.Kutiš, s.Ing.Straka.

Obrázek 6: Návrh plánu zemědělského referátu na 1. čtvrtletí 1952 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1120, sign. 118, kart. 548.)

Ministerstvo zemědělství.
Hlavní správa živočišné výroby.
Oddělení G/X/2
Příloha k č.j. G/X/2-44.682/1954.

V Praze dne 23. února 1954.
D a v ě r n ě .

Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR za rok 1953.
/ sektory celkem /

Úhrnné plnění plánu živočišné výroby po vyhodnocení
podle průměru dosažených ročních výsledků.

K r a j :	Pořadí za rok	
	1 9 5 3	1 9 5 2
Brno	1.	2.
Gottwaldov	2.	4.
Hradec Králové	3.	3.
Bratislava	4.	9.
Jihlava	5.	5.
České Budějovice	6.	8.
Praha	7.-8.	7.
Ostrava	7.-8.	11.
Pardubice	9.	6.
Olomouc	10.	16.
Ústí n./Lab.	11.	17.
Nitra	12.	14.
Žilina	13.	10.
Liberec	14.	12.
Plzeň	15.	1.
Báňská Bystrica	16.	15.
Košice	17.	19.
Karlovy Vary	18.	13.
Prešov	19.	18.

Obrázek 7: Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR v letech 1952 a 1953 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1117, sign. 108, kart. 541.)

Plnění dodávek.

Maso ostatní.

Povinné dodávky plnění	od 1.1. do 30.9.1953 včetně záměny	%	od 1.1. do 30.9.54	% z celoroč. úkolů
JZD III. a IV. typu	29.800 q	--	23.437 q	66,47
Záhumenkáři	1.708 q	--	1.314 q	194,57
nad 20 ha	14.563 q	--	10.449 q	40,18
od 15-20 ha	15.470 q	--	15.084 q	45,83
od 10-15 ha	28.322 q	--	22.236 q	50,71
od 5-10 ha	23.553 q	--	29.490 q	59,33
od 3,5-5 ha	15.910 q	--	13.214 q	69,10
od 2-3,5 ha	12.304 q	--	9.919 q	86,08
od 0,5-2 ha	6.726 q	--	4.858 q	98,42
KPZ celkem	194.914 q		130.252 q	78,26

Hodnoceno na 3/4 úkol. 78,26

Maso vepřové.

JZD III. a IV. typ	15.049 q	--	12.152 q	62,69
nad 20 ha	4.770 q	--	5.044 q	26,50
od 15-20 ha	6.627 q	--	6.924 q	31,92
od 10-15 ha	11.114 q	--	11.599 q	42,82
od 5-10 ha	14.683 q	--	14.650 q	50,90
od 3,5-5 ha	7.110 q	--	4.895 q	47,82
od 2-3,5 ha	3.475 q	--	2.855 q	46,28
od 0,5-2 ha	1.268 q	--	752 q	27,11
KPZ celkem	65.676 q		58.697 q	43,76

Hodnoceno na 3/4 úkol. 58,28

Člěko.

JZD III. a IV. typ	19.180.634 l	--	13.954.612 l	63,20
Záhumenkáři	748.865 l	--	1.055.284 l	101,08
nad 20 ha	6.254.946 l	--	5.375.098 l	33,55
od 15-20 ha	7.570.409 l	--	6.751.457 l	36,21
od 10-15 ha	12.380.285 l	--	10.697.495 l	40,15
od 5-10 ha	18.657.219 l	--	14.415.173 l	47,60
od 3,5-5 ha	9.224.619 l	--	7.575.253 l	64,43
od 2-3,5 ha	5.982.760 l	--	5.470.426 l	74,53
od 0,5-2 ha	2.646.940 l	--	2.431.770 l	106,51
KPZ celkem	63.607.244 l		68.070.908 l	52,28

Hodnoceno na 3/4 úkol. 69,15

Obrázek 8: Plnění dodávek v letech 1953 a 1954 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1136, sign. 600, kart. 553.

Ministerstvo zemědělství.
 ref. 612.
 Příloha k č.j. 612/12.317/56.

V Praze dne 21. února 1956.
 D ů v ě r n ě .
 Výtisk č. 100.

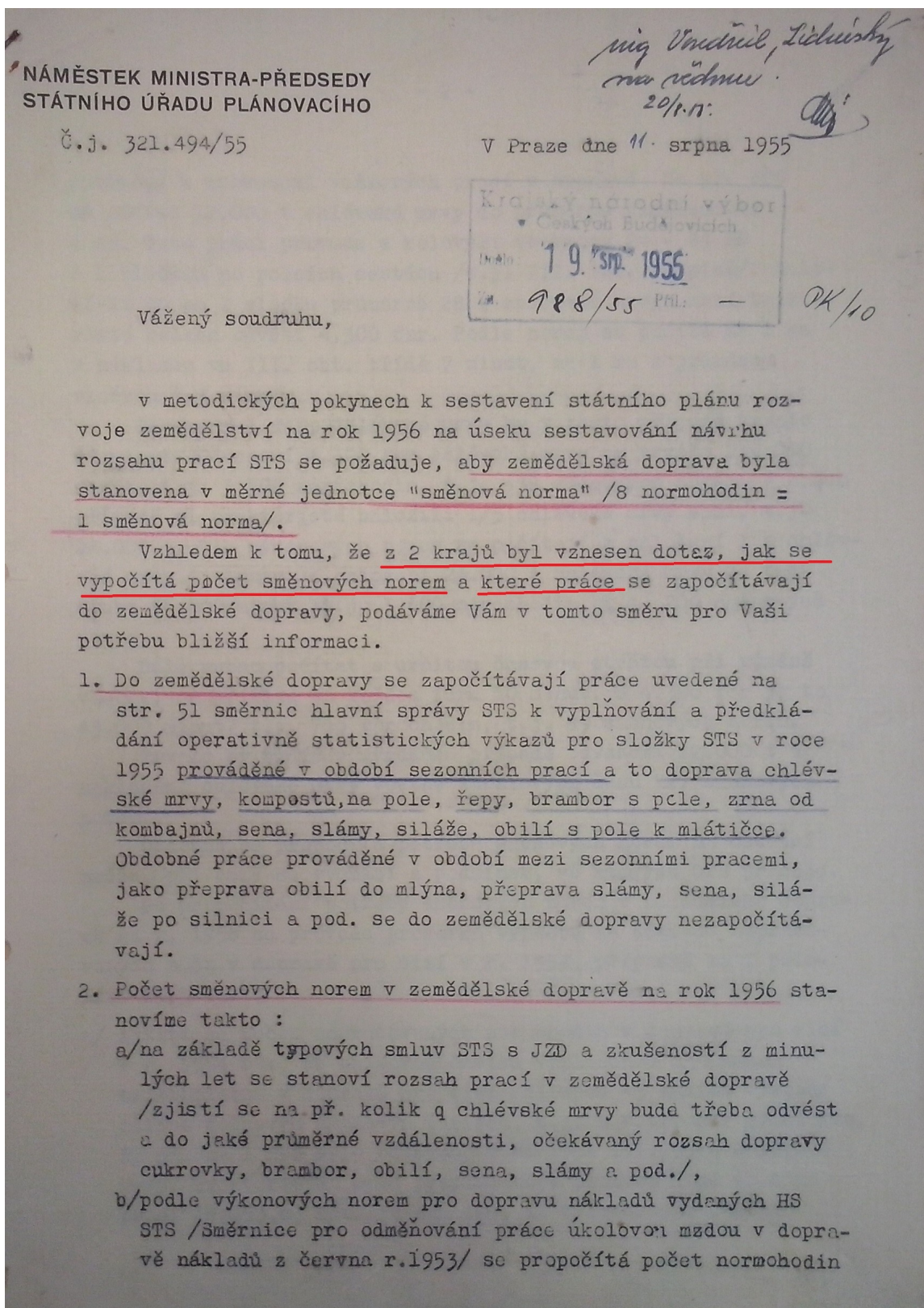
Přehled o plnění plánu živočišné výroby
 v ČSR za rok 1955.

Úhrnné plnění plánu živočišné výroby po vyhodnocení podle
 průměru dosažených výsledků za rok 1955 :

Pořadí za rok 1955	K r a j	Pořadí za rok		
		1954	1953	1952
1.	Brno	1.	1.	2.
2.	Olomouc	2.	10.	16.
3.	Pardubice	3.	9.	6.
4.	Plzeň	12.	15.	1.
5.	Žilina	4.	13.	10.
6.	Ostrava	7.	7.-8.	7.
7.	Hradec Králové	9.	3.	3.
8.	Gottwaldov	5.	2.	4.
9.	Č. Budějovice	8.	6.	8.
10.	Praha	6.	7.-8.	7.
11.	Jihlava	10.	5.	5.
12.	Bratislava	13.	4.	9.
13.	Liberec	17.	14.	12.
14.	K. Vary	14.	18.	13.
15.	B. Bystrica	19.	16.	15.
16.	Prešov	11.	19.	18.
17.	Nitra	15.	12.	14.
18.	Košice	18.	17.	19.
19.	Ústí n.L.	16.	11.	17.

MZ 6124

Obrázek 9: Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR za rok 1955 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)

Obrázek 10: Výpočet směnových norem v roce 1955 - 1. strana (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)

- 2 -

potřebný k provedení veškerých prací v dopravě. Na př. STS má odvést 12.000 t chlévské mrvy do průměrné vzdálenosti 4 km. Tuto práci provede s kolovými traktory 24 - 44 HP s 1 vlečkou po polních cestách /t.j. III. obt. skupině/. Naloží-li se na 1 vlečku průměrně 28 q chlévské mrvy, musí traktoristé celkem odvést 4.300 for. Podle norem se počítá na 1 km s nákladem ve III. obt. třídě 7 minut, na 1 km s prázdnou vlečkou 5,3 minuty.

Odvezení 1 fůry chlévské mrvy by v tomto případě trvalo 49 minut. Odvezení 4.300 for chlévské mrvy by trvalo 210.000 minut, t.j. 3.500 normohodin, t.j. 438 směnových norem. V našem případě si traktoristé naložili 1/5 chlévské mrvy sani, t.j. 24.000 q. Dle výkonových norem se počítají k naložení 1 q chlévské mrvy 4 minuty. K naložení 24.000 q chlévské mrvy je tedy třeba 96.000 minut, t.j. 1.600 normohodin, t.j. 200 směnových norem.

Dále nutno počítat s určitou časovou ztrátou při výměně vleček, na příklad na každou fůru 10 minut. U 4.300 for je to 43.000 minut, t.j. 716 normohodin, t.j. 89 směnových norem.

Trvalo by tudíž v uvedeném případě odvezení 12.000 t a nakládání chlévské mrvy včetně ztrátových času 727 směnových norem.

Obdobně se propočítá potřeba směnových norem na ostatní práce, při čemž se vychází z podmínek, ve kterých STS pracuje.

Po propočítání potřeby směnových norem v zemědělské dopravě na r. 1956 se provede prověrka výpočtu na základě odpracovaných směn v dopravě pro cizí v r. 1954, případně za 1 pololetí 1955 takto :

a/ zjistí se počet odpracovaných normohodin v dopravě pro cizí v r. 1954 tak, že celkovou částku vyplacenou na mzdách traktoristům v dopravě pro cizí /sloupec 43 deníků výkonů/ dělíme směnovým úkolovým tarifem, t.j. u V.tř. SKP 27,60 Kčs. Na př. na 1 STS bylo odvezeno v r. 1954 111.735 q chlévské mrvy. Traktoristům bylo proplaceno v úkolové mzdě za tuto práci 18.153,63 Kčs. To znamená, že traktoristé odpracovali

Obrázek 11: Výpočet směnových norem v roce 1955 - 2. strana (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)

- 3 -

při této práci 5.272 normohodin /18.153,63 Kčs : 27,60 Kčs/,
t.j. 659 směnových norem.

Zavedení nového ukazatele "směnová norma" v zemědělské dopravě přispěje k spravedlivějšímu ohodnocení úsilí pracovníků STS, neboť tím bude přihlédnuto k různým obtížnostním podmínkám, ve kterých jednotlivé STS pracují.

Přepočítání odpracovaných směnových norem v zemědělské dopravě na 1 ha bude stanoveno později v dohodě s ministerstvem zemědělství.

Javír

Vážený soudruh
Václav S t e j s k a l
předseda krajské plánovací komise
při krajském národním výboru
Č. Budějovice.

Obrázek 12: Výpočet směnových norem v roce 1955 - 3. strana (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686.)

Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství .

Ústřední správa živočišné výroby.

Příloha k č.j. 95.671/ 1957 -531.

Přehled o plnění plánu živočišné výroby
v ČSR za rok 1956.

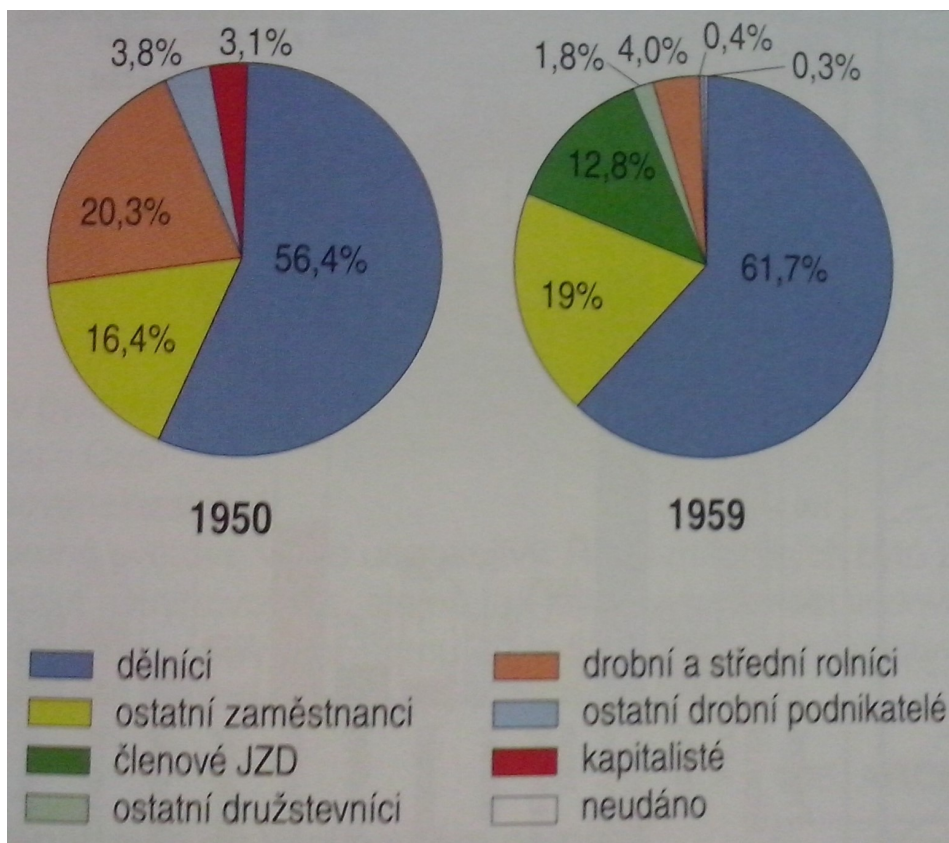
Úhrnné plnění plánu živočišné výroby po vyhodnocení podle průměru
dosažených výsledků za rok 1956 :

Pořadí za rok 1956	K R A J	P o ř a d í z a r o k			
		1955	1954	1953	1952
1.	Gottwaldov	4	5	2	4
2.	Brno	1	1	1	2
3.	Hradec Králové	8	9	3	3
4.	Olomouc	2	2	10	16
5.	Pardubice	3	3	9	6
6.	Plzeň	5	12	15	1
7.	Ostrava	6-7	7	7-8	7
8.	Jihlava	11	10	5	5
9.	Praha	10	6	7-8	11
10.	Žilina	6-7	4	13	10
11.	Č. Budějovice	9	8	6	8
12.	Liberec	13	17	14	12
13.	Prešov	16	11	19	18
14.	Ústí n.L.	19	16	11	17
15.	B.Bystrica	15	19	16	15
16.	Bratislava	12	13	4	9
17.	Nitra	17	15	12	14
18.	Košice	18	18	17	19
19.	K. Vary	14	14	18	13

MZLH 3995.

Obrázek 13: Přehled o plnění plánu živočišné výroby v ČSR za rok 1956 (SOA Třeboň, KNV ČB 1949 - 1958, inv. č. 1338, sign. PK/10, kart. 686).

Obrázek 14: Sociální skladba obyvatelstva v Československu v letech 1950 - 1959 (Atlas českých dějin, s. 67)

Obrázek 15: Krajské zřízení v Československu v letech 1949 - 1960 (Atlas českých dějin, s. 67)